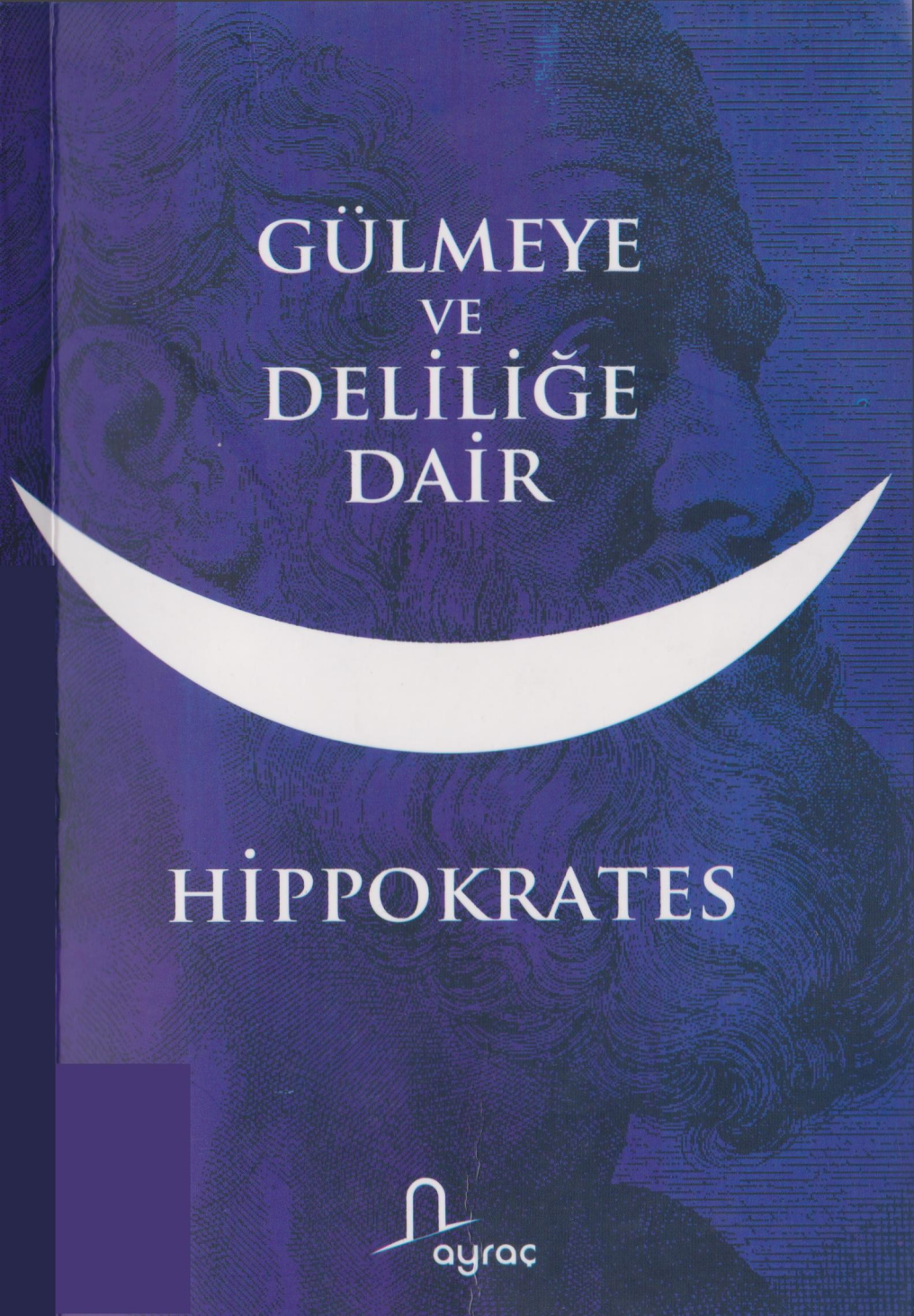

GÜLMEYE VE DELİLİĞE DAİR

HİPPOKRATES

ayraç

Hippokrates [d. M.Ö. y. 460; Kos/İstanköy – öl. M.Ö. y. 377; Larissa] Hekimlik sanatı ile hekimlik ahlâkı üstüne ürettiği düşünceleriyle tıbbın gelişiminde kalıcı etkileri bulunması nedeniyle bu bilimin "kurucu babası" olarak anılan Eski Yunanlı hekim. Elimizde yaşamına dair çok az bilgi bulunmakla birlikte, o dönemde yaşayan filozofların metinlerinden –özellikle de Platon'un Diyaloglar'ından– edindiklerimize göre, Sokrates'in çağdaşı olan Hippokrates tüm yaşamı boyunca Eski Yunan ve Anadolu topraklarında dolaşıp hekimlik sanatını icra etmiş, bu arada sayısız öğrenci yetiştirmiştir. Kendisini çağının bütün hekimlik bilgileriyle donatmış olduğu ve bunları en iyi biçimde uyguladığı, yapıtlarından da anlaşılmaktadır. Tıp alanında klinik gözlemi başlatan kişi olmasının yanısıra, bu alana yönelik felsefi bir yaklaşım geliştirmeye çabalamıştır. Bugün bile pek çok yerde bir gelenek olarak sürdürülen, hekimlerin mesleğe başlarken insanlık yararına çalışacakları konusunda ettikleri yemin (Hipokrat Yemini) onun geliştirdiği meslek ahlâk ilkelerine ve kurallarına dayanmaktadır.

Hippokrates'in Toplu Yapıtları ya da Hippokrates Derlemesi diye çevirebileceğimiz *Corpus Hippocraticum,* Hippokrates'e atfedilen bütün eserlerin ilkin İskenderiye Kütüphanesi çatısı altında derlenip toparlanması çabasını dile getirmektedir. Ancak, bu metinlerin kimilerinin Düzmece Hippokrates'ler tarafından kaleme alındığı da bilinen bir gerçektir. Gerçek metinler ile düzmece metinleri birbirinden ayıklama çabaları günümüzde de sürmektedir.

... nerede kalmıştık?

GÜLMEYE
VE
DELİLİĞE DAİR

HİPPOKRATES

Felsefe / 01

AYRAÇ KİTAP + EVİ

İnkılâp Sokak, Devrim Apt. Kat: 1 No: 24/4
06650 Kızılay–ANKARA
Tel.: +90 312 418 43 35 • Fax: +90 312 418 43 36

www.ayrac.com.tr
editor@ayrac.com.tr
info@ayrac.com.tr

GÜLMEYE VE DELİLİĞE DAİR *(Sur le rire et la folie)* • Hippokrates • Türkçesi: Mehmet Ali Kılıçbay • Yayına Hazırlayan: Erkan Uzun • Felsefe / 01 • Ayraç Medya Yapım Reklam Organizasyon Yayın Tic. Ltd. Şti. • © Bu çevirinin tüm yayın hakları Ayraç Kitap+Evi'ne aittir. • ISBN: 978-9944-732-10-9 • Birinci Basım: İris, 1997; İkinci Basım: Ayraç Kitap+Evi / Ekim 2008 • Kapak Tasarımı: Hayalgücü Tanıtım • Dizgi: Ayraç Teknik Servis • Baskı Özdoğan Matbaası Yayın Ltd. Şti. • 558. Sokak, No: 29, İvedik OSB–ANKARA • Tel: (0312) 395 85 00

Kütüphane Bilgi Kartı:
Catologing-in-Publication Data (CIP)
Hippokrates
Gülmeye ve Deliliğe Dair
1. Felsefe, 2. Gülme, 3. Delilik, 4. Bilgelik, 5. Mektup
ISBN: 978-9944-732-10-9

GÜLMEYE VE DELİLİĞE DAİR

HİPPOKRATES

Önsöz ve Notlar:
YVES HERSANT

♦

Türkçesi:
MEHMET ALİ KILIÇBAY

ayraç

İçindekiler

Fransızcaya Çevirenin Önsözü /9

Gülme ve Helleborus /15

Sonsuz Demokritoslara Dair /19

J. C. Lavater'in Gözüyle Demokritos /23

Mektuplar /27

Mini Sözlük /73

Kaynakça /77

Fransızcaya Çevirenin Önsözü

Roman Sanatı

İşe bir itirafla başlamak gerekiyor. Bu kitabın kapağı yalan söylemektedir. Okuyucunun elindeki mektuplar Hippokrates* tarafından yazılmamışlardır. Ne sözlüklerde M.Ö. 460'lara doğru doğan ünlü Eski Yunanlı hekim olarak tanımlanan Hippokrates, ne de *Collection Hippocratique* [Hippokrates'e İlişkin Derlemeler] adlı eserde yer alan yapıtların bilgin yazarları tarafından kaleme alınmışlardır. Bu mektuplar, bundan yaklaşık iki bin yıl önce, herhalde bazı işbirlikçilerin de yardımını alan bir düzmece-Hippokrates tarafından yazılmışlardır. Bu düzmece yazar, bunları bağımsız bir bütün halinde düzenlemeyi ve onlara bir ad vermeyi hiç düşünmemiştir. Kesin olan tek şey, bu mektupların asıllarına uygun olmadıklarıdır. Düzmece, uydurma, hayali ve bundan ötürü de kuşkuludurlar.

Bu kadar başarılı bir sahtekârlık yanlış okumalara neden olmuştur. Güven duyan veya saf olan bazıları, *Mektuplar*'ı har-

---

* Metinde (*) imiyle belirtilen kişi ve yer adları kitabın sonundaki "Mini Sözlük"te açıklanmaktadır.

fiyen kabul ederek, içeriklerini çok ciddiye almışlar, bunların içinde anlatılan maceralara tarihsel değer atfetmişler ve sonuçta bunları belge olarak incelemişlerdir. Örneğin Rönesans döneminde Scaliger, Pozitivist Çağ'da Emile Littré veya XX. yüzyılda Alman allâmeleri gibi diğer bazıları ise daha temkinli davranmışlardır; fakat haklı olarak, yazarın fazlasıyla başına buyruk davrandığını, fazlasıyla abarttığını, Aristoteles* ile Demokritos'u* çağdaş kılarak tarihleri karıştırdığını farkederek, metnin herhangi bir yararı olabileceği düşüncesini reddetmişler veya en fazlasından onu bir "efsane" saymışlardır (örneğin Littré, "bu anlatılardan, hakikate ilişkin en ufak bir parçanın bile keşfine izin verecek bir sonuç çıkartmak olanaksızdır. Bunlar hiçbir gerçek öz içermemektedirler, eğer bu gerçeğe ilişkin özler varsa bile, bunları eleştiri yöntemiyle açığa çıkartmak olanaksızdır" demektedir). Oysa tıpkı saflar gibi, uyanıklar da esas noktayı ıskalamışlardır. Ne hakiki, ne de sahte olan *Lettres* [Mektuplar], kurgu alanına mensupturlar. Hayat hikâyesi uzmanlarının dikkatini hak etmedikleri gibi, dilcilerin küçümsemesine müstahak da değillerdir; çünkü bunlar bir roman gibi okunmayı talep etmektedirler. İşte böylece okuyucu uyarıldı, umarım aynı zamanda iştahı da kabarmıştır. Eğer okuyucu tıbbi-felsefi yazın içindeki nadir romansı örneklerden birini keşfetmek istiyorsa, *bir anlatı sözleşmesi* imzalamak ona düşmektedir.

Uzun bir önsöz yazıyorsam, bunun nedeni, ısrarımı biraz daha sürdürmek istememdir. Acaba bu mektuplar, onları yeniden keşfeden ilk kişi olan Jackie Pigeaud'nun deyimiyle "kültürel hayal gücümüz" üzerinde neden bu kadar büyük bir cazibe oluşturmaktadırlar? Yalnızca ruh ile beden arasındaki ilişkileri ele aldıklarından ötürü değil. Bu mektuplar acaba neden iyi bir yerde, Aristoteles'in *Problem XXX*'unun fazla uzağında olmayan bir konumda, Batı edebiyatının 'gebe bırakan' me-

tinleri –bu kez, mektupları parlak bir şekilde yorumlamış olan Jean Starobinski'nin deyimini ödünç alıyoruz– arasında yer almaktadırlar? Yalnızca bize bilgelik ve delilikten söz ettiklerinden ötürü değil. Aynı zamanda, bizatihi romanın kendi bilgeliğini veya belki de kendi deliliğini bu amaç doğrultusunda seferber etmektedirler. Yani romanın ölçülerden hoşlanmamasını, kuralları çiğneme gücünü, görelilik konusundaki sıyrılmış duyarlılığını seferber etmektedirler. Eğer roman duyarlılıklara yönelik bir anlatıdan ibaretse, bizim Hippokrates'imiz romancı değildir (ve hiçbir Yunan Romanı Tarihi'nde yer almaması böylece anlaşılmaktadır). Ama eğer roman olma durumu, türlerin oyunsallığı ile tekanlamlılığın reddinin; kesinliklerin sorgulanması ile dogmacılığın eleştirisinin karışımı olarak tanımlanırsa, Hippokrates büyük umutlar vaadeden bir romancıdır. İstedikleri kadar mükemmellikten uzak olsunlar, *Mektuplar* şu farklı özellikleri sunmaktadırlar:

– *Karmadırlar;* konularını ve yapılarını her cins edebi türden almaktadırlar. İki ünlü kişinin karşılaşmasını sahneye getiren mektuplar, tarihsel olduklarını iddia etmektedirler; ama Hippokrates'in yolculuğu kadar, bir dostuna anlattığı tanımlarla dolu rüyası da, efsane alanına çok şey borçludurlar. Demokritos deli sanıldığında, sonra da hasta hekimi tedavi ettiğinde, komedinin yakınına gelinmiş olmaktadır: *quiproquo* [yanlış anlamadan kaynaklanan karışıklık], tersine dönmüş dünya; fakat *mania*'nın kimseyi dışarıda bırakmayan felâketi ve afetleri giderek ortaya çıktıkça, trajik bir dehşet hissedilir hale gelmektedir. Yazar potpurisini iyi bir şekilde pişirebilmek için, felsefeyi, tıbbı, botaniği ve ahlâkı aynı tencerenin içinde kaynatmaktadır. En kaba ve sıradan bilgileri bilimsel bilgiyle, yüce olanı alışılmış olanla, en çetrefil sorunları en sıradan sorularla, en yüksek mertebeden spekülasyonları boynuzlanmaya ilişkin düşüncelerle birleştirmektedir.

– *Alaysıdırlar;* Hippokrates mektupları, tıpkı sahneye çıkardıkları gülüş gibi, otoriteye alaycı bir şekilde meydan okumaktadırlar. Bu meydan okuma yalnızca hekimin –ki bunun özeleştirisi tad vermektedir– otoritesine değil, aynı zamanda Abdera Senatosu'nun (bu olayda, bir bakıma tragedyalarda koronun oynadığına benzer bir rol oynayan kolektif ve tekil varlık) sahip olduğuna da yöneliktir. Hermann Diels'in çok yumuşak ve zararsız olduklarını iddia ettiği bu *Mektuplar*'da şiddet hiç eksik değildir. Hatta satiri devreye soktuklarında, bu işi bir miktar yırtıcılıkla yapmakta, ama bu arada yurttaş için bir özgürlük alanı talep etmekten de geri kalmamaktadırlar.

– *Paradoksaldırlar;* öğrenilmiş şeyler sistemini sinsice sarsalarken, hem Kanaat'i, hem de Doktrin'i yadsımaktadırlar. Öğrenilmiş şeylerin sınırlarını açık etmekte, sahte aydınlığı dağıtmaktadırlar. Güven verici anlam âleminin yerine, artık hiçbir şeyin kendi zıddıyla hiçbir farkının olmadığı bir ikirciklik dünyasını ikâme etmektedirler. Bunu daha tumturaklı, ama özgün dilde söylemek için yapmaktadırlar. Bu mektuplar, ne *episteme*'nin [bilgi], ne de *doxa*'nın [kanaat] deliliğin gerçeğini bildiklerini göstererek, *logos*'un [kelâm, söz] çıldırdığı bir şüphecilik uçurumu açmaktadırlar.

Kısacası, bu kısa eser roman türündendir, bir roman taslağıdır, küçük bir 'gülme ve unutma kitabı'dır; ve yalnızca bir ibret verici hikâyeler derlemesi değildir. Gözüktüklerinden daha incelikli, ustaca ve hatta bazen de esrarlı olan *Mektuplar,* La Fontaine'in herkes tarafından bilinen *Démocrite et les Abdéritains,* II, 28 [Demokritos ve Abderalılar] masalına veya hastasından daha az bilgili olduğunu farkeden bir hekimin hikâyesine indirgenemez. Okuyucunun kendini bir labirentte tuzağa düşmüş olarak hissetmemesi için, bu mektupların içinde çok sayıda minik öykü bulunmakta, çok sayıda soru ce-

vapsız kalmaktadır (Hippokrates'in yaşlı kayınpederinin anlatıda ne işi vardır? "Kimbilir nereden çıkmış" olan ve Demokritos'un yazılarını toplayan adam kimdir? Hekim, kendi rüyasını yorumlarken o kadar da basiretli midir?). Kolaylıkla tahmin edileceği üzere, bu etki, anlatıyı parçalara ayıran ve olacak olanları çeşitlendiren bir mektup biçiminin sayesinde artmaktadır.

Gülme ve Helleborus*

Öyle sanıyorum ki, beceriksiz biri, bütün hikâyeyi bir allâmenin bakış açısından anlatır. Hippokratesimizin becerisi ise, ne anlatıcı, ne de hekim olarak hiçbir zaman bu konumda gözükmemeyi başarmasında; ve anlatıyı bölümlere ayırmasında, düşüncenin salınmasına izin vermesinde, teşhisin dalgalanmalarını göstermesindedir. Bu nitelikli belâgatçinin elinde, eğretileme ve diyalog bu yönde çok etkili olarak kullanılmışlardır. Tanım gereği diyalog biçiminde olan *Mektuplar,* zıtlaşmalı tartışmaya, sürekli soru sormaya davet etmektedirler. Kesintiler, ileriye yönelik tahminler ve pişmanlıklar, söylemin donup kalmasını engellemektedirler. Ve sonsuza uzanan diyaloglar, diyalogların içindeki diyaloglar (karşılıklı konuşma ve taklit etmenin iyi bir örneği olan *Damagetos'a İkinci Mektup*'ta olduğu gibi), bu yöntemin etkisini artırmaktadırlar. İstikrarlı ve sabit olan hiçbir şey yoktur: yer değiştirme ve aktarmanın ilk anlamı içinde anlaşılması gereken eğretilemeler de bunun böyle olduğunu belirtmektedirler. Mekânda olduğu kadar, en azından düşüncede de gerçekleştirilen bir yolculuğun anla-

* Antik dünyada, deliliği iyileştirdiğine inanılan otçul bir bitki.

tısının gösterdiği üzere, eser açıkça eğretilemelidir. Birinci hareket: Abdera'ya elçi olarak çağrılan Hippokrates yola koyulur; Demokritos cin çarpmasına uğramış sayılmaktadır, çünkü kentin dışına yerleşerek ve kendini yıldızların arasında kaybederek, çifte bir "taşınma" yaşamıştır. İkinci hareket: Hippokrates rüyasında yolculuk yapmaktadır –eğretileme, alegoriye dönüşmektedir– ve hem asıl, hem de mecazi anlamda hastasına yaklaşmaktadır. Sonuncu hareket: adeta ergenliğe kabul ayini denilebilecek bir seferin sonunda, Hippokrates Kos'a [İstanköy] dönerken üçlü bir ters yüz oluşu tasvir etmektedir: deli sayılan kişi büyük bir bilge, hekim bir cahil ve normallik deliliktir. *Mektuplar* sonuç olarak, bir dizi kaymadan başka bir şey anlatmamaktadırlar; varlığa değil de, geçişe özen göstermektedirler: Tek bir kişinin deliliğinden ortak deliliğe geçiş ve hekimin yetkinliğinden filozofun yetkinliğine geçiş.

Veya daha somut bir şekilde söylemek üzere, Hippokrates'in *Helleborus*'undan Demokritos'un kahkahasına geçiş. Antikyros'un masalsı otundan, eski tıbba müthiş hayaller kurdurmuş olan şu evrensel *pharmakon*'dan [her derde deva ilaç], arınmaya yönelik şen şakraklığa geçiş. *Mektuplar*'dan elde edilebilecek kültürel kazanç, burada apaçık ortaya çıkmaktadır. *Mektuplar,* deliliğin ikircikliğini açığa çıkartmak üzere (bilge ile melankolik aynı tutum içindedirler: her ikisi de çölü [yalnızlığı] aramakta ve toplumsal hayattan uzaklaşmaktadır. Her ikisi de insanlığı reddetmekte ve sessizliğin içine sığınmaktadır. Her ikisi de, onları içten kemiren safranın izlerini yüzünde taşımaktadır), onun belirtilerini sorgulamakla yetinmemektedirler; kendinden fazlasıyla emin bir semiyolojinin üzerine kuşku bulutları getirmekle yetinmemekte, işi tıbbın deliliği tedavi hakkını reddedecek kadar ileri götürmektedirler. Jean Starobinski'nin gözlemini yaptığı üzere, Hippokrates

tarafından başlatılan tartışma, en azından iki tane kapsamlı soru sormaktadır: "Bunlardan birincisi, 'kim deli?'dir. Acaba kent surlarının dışında yaşamaya başlayan münzevi filozof mu? Hippokrates'in kanaatine göre gerçek hasta, büyük adamı iyileştirme konusunda safça bir kaygı duyan topluluktur... İkinci soru... 'kim yetkili yargıç?'tır. Delilik ile sağlığı birbirinden ayırma yeteneğine sahip hakem kimdir? Elbette kalabalık, hatta hekim bile değil de, tabii ki Hippokrates'in onu bulduğu sırada araştırmalarının içine adeta rastlantıymış gibi dalmış olan filozoftur." Hekim ve filozofla birlikte yalnızca iki belirti yorumcusu değil, aynı zamanda iki tedavi ve iki iç söktürerek sağaltma tarzı karşı karşıya gelmektedir. Hippokrates, gözdeki lekeler kadar melankolik hastalıkları da tedavi eden şu her derde deva ilaç olan *helleborus*'un büyük üstadıdır: bu ilaç organlar üzerinde etki etmekte ve onların dertlerini tahliye etmenin yollarını aramaktadır. Hiç değilse organizma için daha az tehlikeli olanı ise, Demokritos'un ilacıdır. Demokritos bir hiciv üstadı olarak, yalnızca âdetler üzerinde iş görmekte ve keskin dilli olmakla yetinmektedir.

Biri iç organları fazlalık meydana getiren bir maddeden kurtarmakta; diğeri bedenlere ve ruhlara *nüfuz etmektedir:* ince alay filozofun silahıdır. *Mektuplar,* kara safranın merkezini hayvanların iç organlarında ararken, bu durumu anatomici edasıyla tasvir etmektedirler: filozof kapıları açan adamdır, delen ve parçalayan kişidir. Aynı zamanda keskin bakışlı bir kişi olup, saklı şeyleri açığa çıkartmakta ve sırların içine nüfuz etmektedir; insanların hayatlarını gözleyen Asmodaios (Talmud'daki Ashmedai'nin ve herhalde Avesta'daki Ashma Daeva'nın Yunan kültüründeki dengi, bir iblis) olduğu kadar, doğanın gizli sırlarını çözen kişidir de. Asmodaios, Hippokrates'e "evlerin çatısını kaldırmaya, içeridekilerin tüm sırlarını çözmeye ve duvarların arkasında cereyan eden her şeyi far-

ketmeye gücüm var!" diye yazmaktadır. İncelemek üzere hayvanları kesip biçen bilginle bu ateşli inceleme meraklısı arasında ya da ahlâkçı gözetleyici ile ağırbaşlı kuramcı arasında hiçbir kopukluk yoktur. İster seyretmeye, ister hicve, isterse tıbbi amaçlara yönelik olsun, hep aynı bakış, hep aynı *keskin* bakış söz konusudur.

Eğer öyle söylenebilirse –ama eğretileme bunun böyle olmasını istiyor–, Demokritos'un kahkaha *patlaması* gibi *keskin*'dir. Demokritos'un yüzünde taşıdığı ve Abderalıları çok ürküten bu sırıtma, tam da onun dehasının işareti, derinlere en fazla nüfuz edebilen aklın sahibinde bıraktığı izdir. Bilgi aracı olan entelektüel ve ahlâkçı gülüşü, Demokritosgil gülüş bir cins teşrih işlemi gerçekleştirmektedir. Bundan iki bin yıl sonra, felsefi gülüş veya bu adı hak eden her felsefe açısından gülüşün meydana getirdiği esrar üzerinde düşünen Georges Bataille'ın kaleminden de aynı eğretileme dökülmektedir (*L'Expérience intérieure* [İçsel Deney], Üçüncü Bölüm): "Gülüş ifşaydı, *şeylerin temelini açıyordu*... Bu soru, gülüşün gizli kalan anlamı, artık bundan sonra benim açımdan anahtar soru... her ne pahasına olursa olsun çözeceğim (çözüldüğü zaman her şeyi kendiliğinden çözecek olan) esrar haline geldi."

Sonsuz Demokritoslara Dair

Hippokrates *Mektuplar*'ı bağlamında Georges Bataille'ın zikredilebiliyor olması, onların bizim kültürümüzün tarihi içindeki süreklilikleri konusunda yeteri kadar söz söylenilmesi anlamına gelmektedir. Bu mektuplar, yirmi yüzyıllık süre içinde sanatçılara ve yazarlara ilham kaynağı olmuşlar, ilk psikiyatrları hayale sürüklemişler, spekülasyona malzeme sağlamışlar ve ortak noktaları beslemişlerdir. Bu mektupların uzak mirasçılarını sıralamaya kalkışırsak, ortaya Claudien'den Lavater'e, Huarte ve Montaigne'den Moreau de Tours'a, Sébastien Franck'tan Rubens'e giden uzun bir liste çıkardı. Fakat bu yol alınırken, mektupların kökenlerindeki karmaşıklıkları unutulmuştur. Latinlerdeki varlığı açıkça teyit edilen (sadece birkaçını zikretmek üzere, Horatius*, Seneca*, Juvenalis*; bunlar da kendi hesaplarına Cicero'ya atıfta bulunmaktadırlar: "Gülmenin kendine özgü doğasını, onu neyin harekete geçirdiğini, merkezini, dışavurumlarını, irademize rağmen onu tutamayıp da aniden nasıl patladığını ve aynı anda böğürleri, ağzı, damarları, gözleri, çehreyi etkisine aldığını keşfetme işi Demokritos'a aittir." *De Oratore,* II, 58) bir gelenek uyarınca, hiç kuşkusuz Demokritos'u bir "büyük gülücü" haline getirme işi

ihmal edilmemiştir; ama bu, filozofumuzun neşesini Herakleitos'un* fazlasıyla ünlü ağlamalarıyla zıtlaştırarak yapılmıştır; bu da eski bir geleneğe dayanmakta ve küçük roman biraz kolay bir belâgatin ihtiyaçlarına sıklıkla uyarlanmaktadır. Ve bu mektuplarda çeşitli geleneklerin birbirleriyle çakıştıkları da unutulmuştur: boşluk ve sonsuzluk üzerinde düşünmeyi gerektiren Demokritos geleneği; kara safra üzerinde hayal kuranlar açısından önemi büyük olan gerçek Hippokrates'in geleneği; son olarak da, deli ile dahiyi çok çarpıcı bir şekilde birleştiren *Problem XXX* geleneği, Aristoteles geleneği.

Hiç hicap duymadan basitleştirerek, Demokritos'un ölümünden sonraki hayatını üç büyük olayın damgaladığını söyleyelim. Önce Rönesans döneminde, yeni bir kaymayla, benzediği şey haline gelmiştir: bedeninin salgıladığı kara safra tarafından kemirilen bir varlık. Teşhisleri teyit edilmişe benzeyen Abderalıların intikamı mı? Ama eğer filozofun melankolisi bizatihi bilgeliğinin işaretiyse, intikam ancak görünüşte alınmıştır. Başta Yeni Platoncular olmak üzere hümanistlere göre, kara safra dehanın karşıtı olmanın aksine, onu artırmaktadır; bu durumda Demokritos, delirmeksizin melankolik olabilmektedir. Hekim Timothy Bright'la aynı doğrultuda olmak üzere, gülmenin aşırı faal bir kara safranın belirtisi olduğu ve Demokritos'un büyük bir insan olduğu söylenebilir. Örneğin XVI. yüzyılın ikinci yarısında Tahureau, Demokritos adını verdiği bir kavramsallaştırma çerçevesinde, ağırbaşlı ve ciddi bir şekilde gülen birini hayal etmektedir. Bu tarihten bir süre sonra, pür neşeli, bir "safradan ötürü tutuşan" Robert Burton, *Anatomy*'sinin tümünü büyük gülücü'nün tanıklığına bağlamaktadır; öylesine ki, kendini de bir *redivivus* [yeniden hayata dönmüş] Demokritos olarak sunmaktadır.

Buna paralel olarak, filozof hicvin piri ve insanın bütün zayıflıklarının ihbarcısı haline gelmektedir. Erasmus'unkin-

den söz etmeden yalnızca Fregoso'nun alegorisiyle yetinirsek, bu eser filozofu Felsefe Sarayı'nda, insandan nefret eden Timon* ve Sinoplu Diogenes'in* yanında pintilik ile hırsı, şehvet tutkusu ile ahmaklığı alaylarıyla yerden yere çalarken göstermektedir. Zaman zaman neşeli ve alaycı, yüksek sosyete adamı veya katı ahlâkçı olarak, Menippos'un* eski hicvini iki yüzyıllık bir süre için yeniden canlandırmaktadır. Bu hiciv esnasında bazen dinsel amaçlara, bazen de ilhamlara hizmet etmektedir. Örneğin XVII. yüzyılda Sorel'in şu cümlesi, ilhamını ondan almaktadır: "Dünyevi Herakleitos'u kim ne isterse yapsın, ben kendi hesabıma dünyevi Demokritos olmayı yeğlerim ve dünyanın en önemli işlerinin bana yalnızca kaba şakalar [fars] olarak hizmet etmelerini isterim. Büyük *Demokritos gülüşü*'nden kurtulan bir şey kesinlikle yoktur."

Ancak, Aydınlanma dönemi ışıklarını saçmaya başlayınca, bu hareketin sömürgeciliği onu kuşkulu hale getirmiştir. Demokritos, bilge, melankolik ve eleştirmen rollerini oynadıktan sonra, şimdi kötü kişi olmaktadır. Görüntüsü, Diderot'dan Lavater'e (bu yazarın çok aydınlatıcı bir yorumu izleyen bölümde okunabilir) olumsuza doğru olmuştur. Eskiden bilgeliğin taşıyıcısı olan gülüşü, artık gaddarlığın bir işareti olarak görülmektedir ve eskiden kurtarıcıyken şimdi katil olmaktadır. Güldüğü kimseyi, bir tek gülenin yararına olmak üzere varlığından boşaltmakta değil midir? Bir tek kendini dünyanın üzerinde gören bir insansevmezin yararına? İşte eski Abdera düşüncesi yeniden güç kazanmıştır.

Artık benim susma zamanım geldi; her gülüş tarihi gülünçtür, ve filozofun bu portresi yeniden okununca, bana onun elmacık kemikleri titriyormuş gibi geliyor.

Rubens
Demokritos'un Gülüşü

J. C. Lavater'in Gözüyle Demokritos

İşte Rubens tarafından yapılmış, fantezi dolu bir Demokritos resmi. Burada söz konusu olan, artık filozofların bize kapsamlı ve delici olarak tanımladıkları bir akıl, her şeye kadir yaratıcı bir deha, yeni icatlar yapan ve eskilerini geliştiren biri değildir. Burada artık ruhunu dış nesnelerin yol açtıkları dalgınlıklardan korumak ve kendini en soyut düşüncelere hasretmek üzere gözlerini oyduran veya dağlatan şu adam söz konusu değildir. Burada artık, şehvetin ve tensel zevklerin açık düşmanı olan kişi de söz konusu değildir.

Hayır, imgesini gördüğümüz kişi bu Demokritos değil de, Güleç Demokritos'tur; bu kişi,

> *Ridebut quoties a limine moverat unum*
> *Protulerutque pedem.*

Bu resim, her zaman ve her şeye gülen, yalnızca meczup olmakla kalmayıp, aynı zamanda kötü de olan bir kişiye aittir; ve bu resim, her zaman ve her şeye ağlayan bir çocuğu, bir eblehi ve bir riyakârı da göstermektedir.

Ebedi gülücü çehresi böylece ruhunun aynasında kötüleşmek ve sonunda çekilmez hale gelmek zorundadır.

Baktığımız bu Demokritos çehresi modelinin sıradan bir insan olmuş olması düşük bir olasılıktır. Aslında kafanın biçiminde yüce olan hiçbir şey yoktur; ancak bir yüceliğinin olduğunun kabulü halinde, Demokritos Sokrates'e* yaklaşmaktadır. Fakat merhametin tanrısal gülümsemesinden, yararlı tavsiyelerde bulunan hoşgörülü şefkatten çok farklı olan bu gülüş; iyiliksever insanlığın gülümsemesinden, masumiyetin ve içtenliğin saf gülümsemesinden çok farklı olan ve alışkanlık haline gelmiş bulunan bu alaycı gülüş, en güzel çehreyi bile zorunlu olarak bozar ve bu durumda acayip bir çehreyi öncelikle bozar. Doğanın, görme yeteneği en az olanları da dahil bütün yaratıklara göz verdiği gibi; en talihsizleri de dahil, kendi elinden çıkma hiçbir çehreyi mahrum bırakmadığı bütün iyi çizgiler, zamanla yavaş yavaş bozulurlar ve sonunda ölümcül bir insanlık ve insandışılık, bir sevinç ve kötülük karışımından başka bir şey göstermez hale gelirler.

Alayın kendine özgü yanı, eğer insanın kusurları, kaygıları, talihsizlikleri karşısında duyulan sevinç değilse, acaba nedir? Böylesine bir duygu bir çehreyi soylu ve güzel kılabilir mi?

Alay, gözleri kısar ve gözün çevresindeki deriyi, delilerin çoğunun çehresinde farkettiğimiz kırışıklıklara benzeyen bir şekilde kırış kırış eder. Bu kırışıklıklar, acaba güleç bir Demokritos'un olağan maskeleri sayılamazlar mı? Alay, yanakları şişirir ve onlara, La Mettrie'nin tablosunda görülebileceği üzere, yuvarlak bir biçim verir. Ve bundan daha dikkat çekici olarak, ağıza, çehrenin en soylu ve en anlamlı kısmına öylesine bir düzensizlik ve orantısızlık verir ki, çehrenin hoşluğu ve simetrisi, çok büyük çabalar sayesinde ancak şöylesine bir sağlanabilir.

Demokritos'umuzun ağzını güzel bulacak bir kişi bile yok-

tur. Çirkinliğinin, özellikle onun alaycı yanından kaynaklandığı görülmektedir. Ve ağzı daha az açık olsaydı, daha da çirkin olacağı anlaşılmaktadır. İster güzel, ister çirkin olsun, alayın farkedilebilir bir şekilde çirkinleştiremeyeceği bir çehrenin yeryüzünde bulunabileceğinden kuşku duyarım.

L'Art de Connaitre les Hommes par la Physionomie [İnsanları Fizyonomilerinden Tanıma Sanatı], Yeni Yay., Paris, 1820, c. V.

Hippokrates

Mektuplar[1]

[1] Burada yalnızca, E. Littré tarafından iki dilde yayınlanan Hippokrates'in *Œuvres Complètes d'Hippocrate*'ın [Toplu Eserler], *Lettres, Décret et Harangues* [Mektuplar, Kararnameler ve Söylevler] başlığını taşıyan IX. cildinde yer alan mektupların 10-17 numaralı olanları çevrilmiştir. Tutarlı bir bütün meydana getiren bu metinlerin önünde başka bir küçük roman (Artaxerxes'in ordusunu mahveden salgın hastalığa ilişkin), arkasında ise, esas olarak *"Mania"* hakkında bir inceleme ile deliliği tedavi eden otlardan yapılan ilaçlara ilişkin bir inceleme yer almaktadır. Bu sonuncu incelemenin bazı bölümleri elinizdeki kitapta dipnot halinde yer almaktadır. Daha yakın tarihli eleştirel bir yayın bulunmadığından (İngiltere'de yapıldığı söylenen çalışma henüz yayınlanmamıştır), Yunanca metni Littré'nin düzenlediği haliyle izledim, onun karinelerine aynen katıldım.

Abdera Senatosu ve Halkından Hippokrates'e, Selâm!

Çok büyük bir tehlikeyle karşı karşıyayız. Hippokrates, şu anda bizlerden biri olan ve umutlarımızı bağladığımız, bugünkü ve gelecekteki şanımızı sağlayacak kişiyi tehdit eden bu tehlike, kentimizi de tehdit ediyor.[2] Artık hiç kimse bu kişinin kaderine haset edemez, çünkü sahip olduğu büyük bilgelik onu hasta etti. Üstelik, eğer Demokritos aklını kaybederse, kentimiz Abdera'nın da herkes tarafından terk edileceğinden kaygılanmak gerekiyor. En başta kendini olmak

---

[2] Düzmece Hippokrates'ten sonra, filozofa ilişkin efsanenin oluşmasında büyük katkısı olan Diogenes Laertios'un* kaydettiği üzere, "Demokritos ününü belli bir yere borçlu olmayı istemiyor, o yere bizzat kendi ününü aktarmayı tercih ediyordu" (*Vies* [Hayat Hikâyeleri] IX, 34-35). Bu *Lettres*'i [Mektuplar] tamamlamak üzere, Demokritos'un antik çağdaki ün ve önemini açığa çıkartan ve Fransızca bir çevirisi J.-P. Dumont, D. Delattre ve J.-L. Poirier tarafından *Les Présocratiques*'te ([Sokrates-öncesi Düşünürler], Paris, Gallimard, Pléiade, 1988) sunulan, eski Yunan filozoflarından yapılan alıntılar ve bunların yorumunu içeren geniş dosyaya başvurmak gerekmektedir. Burada şu yorum yer almaktadır: "Eğer Aristoteles'in bütün eserleri M.Ö. I. yüzyılda Rodoslu Andronikos tarafından yeniden yayınlanma gibi iyi bilinen bir şansa sahip olmasalardı, Demokritos hiç kuşku yoktur ki, Antik Çağın ürettiği usta bilgelerin en verimlisi ve en evrenseli sayılacaktı."

üzere[3] her şeyi unutan Demokritos, küçük-büyük her şeyde gülünecek bir şeyler bularak ve hayatın tümünün bir hiçten ibaret olduğunu düşünerek, gece gündüz uyanık kalıyor. Biri evleniyor, bir başkası ticaret yapıyor, bu adam halkın önünde konuşuyor, şu adam bir emri yerine getiriyor veya elçi olarak göreve gidiyor veya bir göreve seçiliyor veya görevden alınıyor veya hastalanıyor veya yaralanıyor veyahut da ölüyor; Demokritos, bazılarının hüzünlü ve üzüntülü olmalarına karşılık, diğerlerinin sevinçli olduklarını görerek her şeye gülüyor. Üstelik adamımız, yazılı izini taşıdığı Cehennemi (Hades) ve orada cereyan edenleri araştırma konusu yapıyor;[4] havanın hayallerle dolu olduğunu iddia ediyor,[5] kuşların sesini dinli-

---

[3] Unutma, gülme, uykusuzluk, hayatı küçümseme; Abderalılar Hippokrates'i filozoflarının hastalığı konusunda ikna etmek üzere, oldukça becerikli bir şekilde hippokratik kanıtlara başvurmaktadırlar (örneğin unutma konusunda *Epidémies,* III, 17, 15; uykusuzluk konusunda *Ep.,* I, 10; gülme konusunda *Aph.,* VI, 53'e bkz.). Fakat bu yarım becerikliler, tekanlamlı sandıkları belirtiler konusunda yanılmakta ve bilgenin portresini kendilerine göre çizerken, unutmanın kurucu unsur olduğunu unutmaktadırlar: Demokritos kendine ilişkin anıları unutarak 'yüksek felsefe'ye ulaşmıştır.

[4] Bu pasaj, D. Bonpart'a (1632'de) ilginç spekülasyonlar ilham etmiştir. *Psaume* 138'e dayanarak, "Cehennem şeyleri"ni kadın rahmine tartışılmaz bir atıf olarak yorumlamaktadır. Kuşkusuz, *Des choses de l'Hadès*'in [Hades'in Şeylerine Dair] Demokritos'un kayıp bir eserinin başlığı olduğunu bilmiyordu. Thrasulles bu eseri felsefe etiği kitapları arasında tasnif etmiştir (Daha önce zikrettiğimiz *Les Présocratiques* içindeki kataloğuna bkz., s. 76 vd.). Proklus'a göre bu eser, "öldü sanılan ama dirilen insanlara ilişkin" bir araştırmanın unsurlarını biraraya getirmekteydi (*La République de Platon* [Platon'un Devlet'i] üzerine yorum, II, 113, 6).

[5] Demokritos'un, bir kısmını hocası Leukippos'tan* aldığı atomistik teorisi, iki duygu teorisi içermektedir: bütün görünür nesnelerden yüzeysel tabakalar, *eidola* adı verilen (daha sonra *simulacra* biçiminde Latinceleştirilmiştir) ince atom tabakaları ayrılmakta, bunlar aradaki havayı, çıktıkları nesnenin biçimini koruyarak geçmekte ve bu biçimi bizim duyu organlarımıza kaydetmektedirler; veya daha incelmiş materyalist hipotez olarak, gözün bizzat kendi, nesnelerin karşısına ışınlar fırlatmakta ve bu nesnelerin görüntüsü ince tabaka *(simulacra)* ile görsel akımın karşılaşma noktasında oluşmaktadır. Her iki halde de "hava ince tabakalarla *(simulacra)* doludur." Theophrastos'un* bize aktardığı ikinci teori şudur (*Du sens* [Duyuya Dair], 50): "Demokritos'a göre görme, yansıtılan görüntü tarafından oluşturulur. Demokritos bunu tamamen kendine özgü bir biçimde açıklamaktadır, çünkü görüntü tamamen gözbebeğinde oluşmamakta (her şey her zaman buğu gibi bir şeyler yaydığı için), görme ile görülen

yor, geceleri sık sık kalkıyor ve sanki alçak sesle tek başına şarkı söylüyor. Bazen sonsuzluğun içinde yolculuk yaptığını ve ona benzeyen sayılamayacak kadar çok Demokritos bulunduğunu ileri sürüyor.[6] Ve çehresi, vardığı yargılardan daha az çirkin hale gelmiş değildir. İşte bizi bu korkutuyor Hippokrates, işte bizi bu alt üst ediyor; kurtar bizi, ne olursun çabuk gel ve vatanımızı huzura kavuştur. Bizi reddetme, biz reddedilmeye müstahak değiliz ve bunun kanıtlarını sunabiliriz. Böylesine bir insanı kurtarmak sana şan ve ün, para ve yeni tanıdıklar sağlamaktan geri de kalmayacaktır. Ve senin gözünde dostluklar maddi mallar ve servetten daha değerli olduklarından, sana birçok dost sağlayacağız. Çünkü Demokritos'un ruhunun kentimiz açısından değeri ölçülebilir gibi değildir ve eğer kentimizin tümü altından olsaydı, bu bile senin gelmenin ve gelmek için acele etmenin karşılığını öde-

---

nesne arasında yer alan hava, görülebilir nesne ve gören göz tarafından sıkıştırılmakta ve dövülmektedir. Daha sonra, farklı renkten katı bir cisim olan bu hava, nemli gözlere yansıyan bir görüntü üretmektedir. Yoğun olsaydı görüntüyü alamazdı, ama nemli olduğu için görüntünün geçmesine izin vermektedir; nemli gözler işte bu nedenden ötürü kuru gözlerden daha iyi görürler..." Eğer Hermippes'in bir alıntısına bakılacak olursa, ince tabakalar belki de "teolojik" bir anlam taşımaktadırlar: "Tanrısal varlıkları ince tabakalar *(simulacra)* olarak adlandıran Demokritos'un, havanın bunlarla dolu olduğuna dair sözünü görmezden gelmek dürüstçe olmayacaktır." (Krş., *Sokrates-öncesi Düşünürler*, A. 78 numaralı parça.)

[6] Demokritos ve Leukippos'a göre, sınırsız sayıda dünya vardır ve bunlar doğarlar ve bozulurlar. Elea felsefe okulunun* ebedi özünün yerine, bu iki düşünür dinamik bir sonsuzluğu geçirmişlerdir. İçinde boşluk olmayan tek ve sürekli bir bütüne varan filozofların tersine, bu iki düşünür, olguların ve varlıkların çeşitliliğinden hareket ederek, parçacıkların sonsuz çeşitlilikteki varoluşları sonucuna varmaktadırlar; bu sonuç sonsuza kadar genişleyen bir boşluk fikrini gerekli kılmaktadır (bkz., Aristoteles, *Gen. Corr.*, I, 8, 325a ve Simplicius, *Commentaire sur la Physique d'Aristote* [Aristoteles'in Fizik'ine İlişkin Yorum], 28, 15). Abderalılar, Hippokrates'e yazdıkları mektupta bu teorilerin halk versiyonlarından birini dile getirmektedirler. La Fontaine de buna atıf yapmıştır *(Fables,* VIII, 26):

"Dünyaları sınırlandıran hiçbir sayı yoktur
Belki de bunlar
Sonsuz sayıda Demokritos'la doludurlar."

meye yetmezdi. Hippokrates, bize öyle geliyor ki, törelerimiz hastalanmıştır, yaşama biçimimiz deliliğin kucağına düşmüştür.[7] Ey insanların en iyisi, ünlü bir insanı tedavi etmeye gel. Sen ki hekim olduğundan çok, bütün İyonya'nın* kurtarıcısısın, gel bizim çevremize daha kutsal bir duvar ör. Bir insanı değil, bir kenti tedavi edeceksin. Yasakoyucu, yargıç, başyönetici ve kurtarıcı olarak, hasta ve kapanma tehlikesiyle karşı karşıya olan Senatomuzu yeniden açma işi sana düşmektedir; gel ve bütün bunlar senin eserin olsun. Senden beklediğimiz hizmet budur Hippokrates, oynayacağın rol budur. Hiç de değersiz olmayan bir kent –hatta tüm Yunan–, sana bilgeliğin bedenine göz kulak olman için yalvarıyor.[8] Bilginin bizzat kendinin, onu bu delilikten kurtarman için yalvarmak üzere, elçi olarak sana geldiğini kabul et. Herkes hiç kuşkusuz bilgelikle akrabalık bağı olduğunu hisseder; fakat bizim gibi ona daha fazla yaklaşmış olanlar, bunu daha da fazla hissederler. Bilinsin ki, Demokritos'un ilk sahibinin kendi olduğunu sandığı bu gerçekten sapmasına izin vermediğin için, gelecek yüzyıl bile seni şereflere garkedecektir. Doğumundan ve sanatından dolayı Asklepios'a bağlısın; Asklepios'un* kendine gelince, o da (hiç kuşkusuz senin de öğrendiğin üzere), kentimizle adaş olan Abderos'un*[9] atası olan Herakleitos'un ye-

---

[7] Bunu Littré gibi, "Yasalarımızın *(tous nomous)* hasta olduklarını düşünmüyoruz, onların hezeyan içinde olduklarını düşünüyoruz" biçiminde çevirmek de mümkündür. Demokritos'tan tüm kente yayılan düşünce, böylece bizzat siyasetin özünü etkileyecektir; bu fikir şu mektuplarda değişik şekillerde yer alacaktır: Abderalılara, Dionusios'a. Bu metinlerde sıklıkla kullanılan *parakoptein* fiili, kelime anlamı olarak zihnin bir darbeyle rahatsız edilmesini ifade etmektedir.

[8] Bu cümlede, D. Bonpart'ın XVII. yüzyılda önerdiği üzere, *soma*'nın (beden) yerine *sema*'yı (işaret) ikame etmenin gereği yoktur. Burada, görünüşteki hastalığı, çifte anlamlı bir şekilde bir acıyı ve bir bilgeliği işaret eden, anlam taşıyan bir beden söz konusudur.

[9] Daha yaygın bir versiyona göre Abderos, Hermes'in oğlu ve Herakleitos'un sevgilisidir. Herakleitos ona Diomedes'in atlarını emanet etmiş, ama atlar onu öldürmüşlerdir. Diomedes'ten intikam alan Herakleitos, arkadaşının anısına Abdera'yı kurmuştur.

ğenlerinden biridir. Böylece, Demokritos'un tedavi edilmesi Herakleitos'un da hoşuna gidecektir. Ey Hippokrates, bir halkın ve ünlü bir adamın yeteneklerini kullanma olanağını kaybettiklerini görüyorsun, çabucak bize yardıma gel, sana yalvarıyoruz. Heyhat! İyi şeyler ölçüyü aştıklarında, nasıl da hastalığa dönüşüyorlar! Çünkü Demokritos bilgeliğin zirvelerine çıktığı için, şimdi aklının felç olması ve ahmaklığa düşme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Oysa, bilginin uzağında kalan birçok diğer Abderalı, sadece sağduyusunu korumakla kalmamakta, aynı zamanda aklı da artarak, bir bilge ile bir hasta arasında ayırım yapabilmektedir, ki bu kalabalık şimdiye değin akıldan yoksun idi. Haydi, soyunun koruyucusu Asklepios'la birlikte gel; Herakleitos'un kızı Epiona'yla birlikte gel; Ilion'a karşı düzenlenen sefere katılmış olan Asklepiades'lerle birlikte gel; Peon'un hastalığa karşı olan ilaçlarını bize getir.[10] Toprak; deliliğin panzehiri olan kökleri, otları, çiçekleri bol bol verecektir; ve herhalde ne toprak, ne de dağ tepeleri, şu anda Demokritos'u iyileştirecek olan şeyden daha verimli hiçbir şey üretmeyeceklerdir. Sağlıcakla kal.

[10] Epiona, aynı zamanda Asklepios'un karısı ve onun kızlarının annesidir (bu kızların arasında Panakea da vardır), bunların erkek kardeşleri Makhaon ve Podalire, *İlyada*'da sıklıkla zikredilmektedirler. Homeros, tanrıların hekimi Peon'un Hades'i (V, 401-404) ve Ares'i (V, 899-906) nasıl iyileştirdiğini de anlatmaktadır.

Hippokrates'ten Abdera Senatosu ve Halkına, Selâm!

Hemşehriniz Amelesagores Kos'a geldiğinde, değnek yakalama bayramı kutlanmaktaydı.[11] Bildiğiniz üzere, bu bayram her yıl kutlanır ve bu süre içinde halkımız toplanarak, muhteşem bir kafile halinde bir servi ağacına yönelir; bu resmi geçide katılan halkı, örfe göre, tanrıya ait olan kişiler yönlendirir. Fakat Amelesagores'in görünüşünden ve konuşmasından anlaşıldığı üzere acelesi olduğundan, işin beklemeye tahammülü olmadığını anladım; zaten gerçek de böyleymiş. Mektubunuzu okuduktan sonra, kentinizin sanki tek bir kişiymiş gibi, tek bir insan için aynı heyecanı duymasına şaşırdım.[12] Değerli insanların en iyi savunma silahları olduklarını

---

[11] Her yıl halkın tümünün toplanması ve geçit düzenlenmesiyle kutlanan bu "değnek kapma" bayramı, Asklepeios rahibinin göreve başlamasını belirliyora benzemektedir. Asklepeia bayramı Epidauros'ta her beş yılda bir kutlanmaktaydı ve müzik ile spor yarışmaları yapılmaktaydı.

[12] Abderalıların *thorybos*'u, yani kentlerine egemen olan karışıklık ve çalkantı Hippokrates'in doğru yolu bulmasına neden olmuştur. Çünkü böylesine bir çalkantı, Demokritos'un *soma*'sından yola çıkarak toplumsal *bünye*'nin tümünü kapsamına alan bir salgının belirtisi olmakla kalmamakta, aynı zamanda özellikle muhtemel bir teşhis hatasının belirtisi olmaktadır. Hippokrates'i "hasta kim?" cinsinden can alıcı soruya yönelten, işte Abderalıların bu *thorybos*'u olmuştur.

bilen ve kuleler ile surlardan çok bilgelerin tavsiyelerine güvenen halklara ne mutlu! Bana gelince, ben kendi hesabıma, sanatların tanrıların lütfu olduğu gibi, insanların da doğanın eserleri olduklarına inanıyorum. Abderalılar, beni çağıranın siz değil de, hastalık tarafından ölümle tehdit edilen eserini kurtarmak üzere beni davet edenin bizzat doğa olduğunu düşündüğüm için bana kızmayınız. Böylece, Demokritos'un hastalığını tedavi etmeye gitmek üzere acele etmekle, sizin isteğinizden çok doğaya ve tanrılara itaat etmiş oluyorum. Tabii bunun sizi körleştiren bir tuzak değil de, gerçek bir hastalık olduğunu varsayıyorum (böyle olmasını umarım, ki bu sizin sezginize daha da fazla tanıklık edecektir, çünkü heyecanlanmanız için tek bir kuşku yeterli olmuştur). Geldiğim için ne doğa, ne de tanrılar bana para teklif ederlerdi, öyleyse Abderalılar siz de beni zorlamayın, onun yerine serbest bir sanatın serbestçe icra edildiğini kabul edin. Para için çalışanlar, bilimleri çıkarlarına köle ederler[13] ve onları eski ifade özgürlüklerinden yoksun bırakarak, onları eğer deyim yerindeyse köleleştirirler. Bu gibi kişiler, bir hastalığı abartarak veya ağır bir seyir izlediğini inkâr ederek veyahut da gelmeyip ya da çağrılmadan gelip sözlerinde durmayarak yalan söylemeye yatkındırlar. Bir kış rüzgârı gibi olan dayanılmaz açgözlülüğün

[13] *Corpus Hippocratique*'te [Hippokrates'in Kendi Eserleri ve Ona Dair Yazılanlar] yer alan geç tarihli bir metinde de görüldüğü üzere, 'Eğer ilk önce kaç para alacağınızla ilgilenirseniz, hastada, eğer bu konuda anlaşma olmazsa, onu terkedeceğiniz ve çekip gideceğiniz düşüncesini uyandırırsınız... Öyleyse ücretinizi belirleme işiyle uğraşmayacaksınız; nitekim biz bu ücret kaygısının hastaya, özellikle de sivri bir hastalığa yakalanmış olanına zararlı olduğunu düşünüyoruz." (*Préceptes*, 4.) *Les Lettres*'de [Mektuplar], Hippokrates'in para konusundaki tutumu, biri bilimsel, diğeri siyasal olan iki kaygının yönetimi altındadır: hekim ancak *physis*'in ve *patris*'in yönetimi altında olmalıdır. Hippokrates'in burada ücret almayı reddetmesinin nedeni, Artaxerxes'in teklifini reddettiği durumdakiyle aynı değildir; ama her iki durumda da meslek ahlâkı güçlü bir şekilde vurgulanmaktadır. Kuşkusuz güncel durumlar, *Mektuplar* yazarının bunları hatırlaması için iyi gerekçeler sunmaktaydılar.

içine sürekli nüfuz ettiği acınası insan hayatı! Ve hekimlerin delilikten de beter olan bu hastalığı tedavi etmek için güçlerini birleştirmelerinden tanrılar razı olurlar –çünkü bu tehlikeli ve ölümcül hastalığı hayırlı sayacak kadar ileri gidilmektedir–. Ben kendi hesabıma, bütün ruh hastalıklarını, akılda ancak erdemin temizlenmesi yoluyla tedavi edilebilen bazı yargılar ve bazı temsiller üreten şiddetli delilikler olarak kabul ederim. Ey Abderalılar, eğer nasıl olursa olsun zenginleşmek isteseydim, 10 *talantos* için sizin kentinize gideceğime, insanları mutlu edecek her şeyle dolu olan kentlerin tümünün bana sunulacağı İran kralının yanına varırdım ve oradaki salgın hastalığı tedavi ederdim. Fakat Yunan'ın düşmanı olan bu ülkeyi ölümcül hastalığından kurtarma işini geri çevirdim; böylece barbarlara karşı kendi tarzımda bir deniz savaşı yapmış oldum. Kraldan alacağım tüm zenginlikler, vatanımın düşmanı olan bu bolluğun tümü bana utanç verir ve benim ellerimde Yunan kentlerini tehdit eden bir cins savaş makinesi olurdu. Zenginleşmek, nereden gelirse gelsin her yerden para kazanmak değildir. Erdem, adaletin gizlemeyip, tersine açıkça ortaya çıkardığı büyük bir kutsallıktır. Düşmanları kurtarmak ile dostları para karşılığında tedavi etmenin aynı derecede ayıplanır şeyler olduğunu herhalde siz de kabul edersiniz. Abdera halkı, biz bu âdete sahip olanlardan değiliz, ben hastalıklardan çıkar sağlamam ve Demokritos'un yolunu şaşırmasını üzüntüyle öğrendim –ki Demokritos eğer sağlıklıysa dostum olacak ve eğer hastaysa, iyileşince benim için daha da aziz olacaktır–. Onun sert olduğunu, katı âdetlere sahip bulunduğunu ve kentinizin övünç kaynağı olduğunu biliyorum. Sağlıcakla kalın.

Hippokrates'ten Philopoimen'e*, Selâm!

Hemşehrilerinin mektubunu bana getiren elçiler, senin mektubunu da verdiler. Evini bana açman ve buna ilişkin şeyleri bana sunman çok hoşuma gitti. Eğer kader bizden yanaysa geleceğiz. Öyle sanıyorum ki, iyimser olmak için mektubunda öngördüklerinden daha fazla neden var. Adamımız deliliğin değil de, fazlasıyla ileri gitmiş bir ruh hastalığının açık belirtilerini gösteriyor.[14] Adamımızın aklında artık ne çocuklar, ne karı, ne akrabalar, ne de herhangi bir şeyin yeri var; o

[14] *Mania* terimi burada, M.Ö. II. yüzyıl civarında hekimler arasında "ateşin eşlik ettiği düşünce dağınıklığı ve sağlık alışkanlıkları ile âdetlerindeki değişiklik" gibi özel anlamda değil de, genel "delilik" anlamında kabul edilmektedir (bu konuda J. Pigeaud' nun *Folie et cures de la Folie* adlı sağlam incelemesine bkz.). Abderalı düşünürün davranışının *mania*'dan kaynaklandığını reddeden Hippokrates'in gene de ne karar vereceğini bilmediği görülmektedir. *La Lettre à Philopoimen* [Philopoimen'e Mektup], bir teşhis koymanın uzağında, bir dizi kuşkuyu veya "çalışma hipotezi"ni dile getirmektedir. Nedenleri bulunsa da, Demokritos fazlasıyla güçlü bir ruhun aşırılıklarından ötürü bu duruma sürüklenmiş değil midir *(psyches tina rhosis hyperballousa)?* Tek başına yaşadığı için mi deli gibi gözükmektedir, yoksa filozof olarak davrandığı için mi yalnızlığı istemektedir? Mektubun bakış açıları, bu pasajda, bir cümleden diğerine tersine dönmektedir. Bu arada tek bir şey kesinlik arzetmektedir: bilgeler ve deliler aynı ikircikli davranışa sahiptirler.

artık gece gündüz kendi üstüne eğiliyor ve mağaralarda, ıssız yerlerde, ağaç gölgeliklerinde, yumuşak otların üzerinde veya seller boyunca yaşıyor.[15] Melankoliklerin başına sık sık böyle şeyler gelir[16]; bunlar bazen sesleri solukları çıkmadan, tek başlarına, inziva yerlerine düşkün hale gelirler; sırtlarını insanlara çevirir, hemcinslerine yabancıymış gibi bakarlar. Fakat kendilerini bilmeye adamış insanlarda, bilgeliğe yatkınlıklarının onları diğer tüm işleri unutmaya yöneltmesi de hiç ender değildir.[17] Uşaklar ve hizmetçiler evi şamataya boğduklarında, evin hanımının ortaya çıkması, onların korkuya kapılarak yeniden sessizliğe bürünmeleri için yeterlidir. İnsani dertlerin hizmetçileri olan ruh tutkuları için de aynı durum geçerlidir, bilgelik ortaya çıkar çıkmaz, diğer bütün duygular, yerlerini

---

[15] Böylece kırsal bir melankoli teması gündeme gelmektedir; bu melankolinin sayılamayacak kadar çok çeşidi vardır. Diogenes Laertios kendi hesabına, daha kasvetli bir sicil oluşturmaktadır: "Antisthenes'e göre, zaman zaman yalnızlığı seçerek ve mezarlıkları ziyaret ederek, hayal gücünün izlenimlerini çeşitli şekillerde sınamaya çalışıyordu." (*Vies* [Hayat Hikâyeleri], IX, 37.)

[16] Tıpkı *Aforizmalar* yazarı Hippokrates gibi ("Eğer hüzün ve endişe uzun zaman sürerlerse, böyle bir durum kara safraya bağlı olur" VI, 23), *Mektuplar*'ın yazarı Düzmece Hippokrates de ruhsal bir durumla fizyolojik bir durumu, bir tutum ile bir mizaç özelliğini sıkı bir bağlantı içine sokmaktadır: kara safra özel duygularla birarada var olmaktadır. Kara safra bu örnekte duygunun nedenidir, ama sonucu olma olasılığı da vardır. Ruh ile bedenin bu eklemleşmesinin Batı kültüründeki önemi bilinir.

[17] Bir önceki notta anılan asıl Hippokrates geleneğinin yanı sıra, metin Aristoteles'ten kaynaklanan geleneğe de atıf yapmaktadır. Bellerophon'a ilişkin *Problem XXX*'da da olduğu gibi ("Gizli yerler arıyordu. Homeros işte bu nedenden ötürü, dizelerinde ondan şöyle söz ediyordu: *Tüm tanrıların kinlerini üstüne çektiğinde, Aleia düzlükleri boyunca, insanlardan kaçıp, kendi kalbini yiyerek başıboş dolaşıyordu*", yay. J. Pigeaud, s. 85), Demokritos'un durumunda insansevmezliği kara safraya bağladığı için değil, aynı zamanda ve özellikle melankolik ile bilge arasında bir adeta-özdeşlik ilişkisi kurduğu için Aristoteles geleneğine atıf yapmış olmaktadır. Dünyadan elini eteğini çekmek melankoliklerin olduğu kadar, *paideia*'sıyla *sophia*'ya ulaşmak isteyen düşünce adamlarının da tutumu olabilir. Acaba bu benzer tutumlardan, nedenlerin de özdeşliği çıkartılamaz mı? Acaba bilgelik ile melankoli böylece aynı "ruhsal elverişlilik"in içine mi yerleştirilmiş olmaktadırlar? *Problem XXX*'un kara safranın *diathesis*'ini çözümlediği gibi (Pigeaud edisyonunda, s. 106'da bu kelimenin ilginç bir şekilde ortaya çıkışına bkz.) *Philopoimen'e Mektup* da bilgenin bir *diathesis*'ini anmaktadır.

köle gibi ona bırakırlar. Mağaralara ve sakin yerlere sığınmayı yalnızca deliler istemez; aynı zamanda, ruhlarını huzura kavuşturmak için insani faaliyetleri küçümseyenler de böyle yerler ararlar. Dış kaygılardan bunalan zihin, bedeni istirahate ihtiyaç duyduğunda, sakin yerlere doğru koşar.[18] Ve burada sabahleyin erkenden uyanır; ne babanın, ne annenin, ne karının, ne çocukların, ne erkek kardeşin, ne kızkardeşin, ne akrabaların, ne uşakların, ne servetin, ne de sıkıntıya[19] yol açan herhangi bir şeyin bulunduğu hakikat âleminde kendi başına dolaşır. Tüm kaygı nedenleri, dehşete kapılmış olarak uzakta durur ve bu âlemin sakinlerine duydukları saygıdan ötürü yaklaşmaya cüret edemezler. Ve bu ülkenin halkı, bütün sanatlar ve bütün erdemler, tanrılar, tanrısal vicdan ve alınyazısı, istekler, düşüncelerdir. Ve bu ülkede çok sayıda hareket, yıldızları, onları taçlandıran muazzam kubbenin üzerinde kıpırdatıp durur.[20] Demokritos bilgeliğin rehberliğiyle, belki de çok-

[18] Bilge burada, *hesukhia* [sakin bir çevre] ararken tasvir edilmiştir. Bu bilge, ruhunu sakinleştiren *ataraksia*'ya (ruhta herhangi bir karışıklık olmaması durumu) yönelmektedir. Böylece bu pasajda üçüncü bir gelenek, birçok tanıklık ve alıntıyla bize kadar ulaşmış olan Demokritos geleneği, diğer ikisiyle aynı düzeye gelmektedir. Örneğin Diogenes Laertios, Demokritos'un "manevi hayatın sonu, bazı kimselerin yanlış yere öyle sandıkları üzere zevkle aynı şey olmayan sevinçtir; bu sevinç, hiçbir korku, hiçbir batıl itikat ve hiçbir tutku tarafından rahatsız edilmeyen ruhun sürekli bir şekilde tattığı sükûnet ve dengedir. Bu duruma refah adını ve birçok diğerini vermekteyiz" diye söylediğini açıklamaktadır (*Hayat Hikâyeleri,* IX, 45). Ruhun bu "refahı", Hippokrates'in burada kullanmadığı *euthymia* kelimesini karşılamaktadır. Hippokrates bu kelimeyi kullanmamaktadır, ama bu *Mektup*'ta her şey sanki hekim kişinin "hastası"nın felsefesini yavaş yavaş kendininki haline getirmesi gibi cereyan etmektedir.

[19] "Sıkıntı", *thorybos*'u karşılamaktadır; bu, Hippokrates'in bir önceki mektupta (bkz. 12 nolu not), Abderalıları nitelemek için kullandığı kelimenin aynıdır.

[20] Yunancada *polos* (Batı dillerinin *pôle*: kutup kelimesinin kökeni MAK.) denilmektedir, ama gökkubbe kastedilmektedir. "Kutup Eskiler için, Modernler için olduğu gibi eksenin ucunu belirten nokta değil de, evrenin örtüsüydü." (*Oiseaux d'Aristophane*'ın [Aristophanes'in Kuşlar'ı] 179. dizesine düşülen şerh.) Çeşitli hareketlerle kıpırdanma halinde olan *polykinetoi* (çokdevimli) yıldızları anan Hippokrates, bu kez Demokritos'un fizik'ine ve burgulu hareketine atıfta bulunmaktadır.

tan bu ülkeye taşınmıştır; ve uzaklara yaptığı yolculuk onun kentte kalanları görmesini engellediğinden, inziva istediği bahanesiyle deli sayılmaktadır. Abderalıların parayla çözemedikleri Demokritos'un sırrının içine girmek için çok bir süre gerekmez. Her ne olursa olsun dost Philopoimen, bize konukseverliğini göstermeye hazırlan. Senin de bildiğin özel bir ilişkiyle sana uzun zamandan beri bağlanmışken, zaten karmakarışık hale gelmiş olan bir kentin başına sıkıntı çıkartmak istemem. Sağlıcakla kal.

Hippokrates'ten Dionusios'a*[21] Selâm!

Dostum, senden beni ya Halikarnassos'ta* beklemeni, ya da bana yolda katılmanı rica ederim. Demokritos için mutlaka Abdera'ya gitmeliyim, çünkü hastalandı ve kenti benim oraya gitmemi istedi. Dionusios, bu insanların onu ne kadar sevdiklerini sana anlatamam. Kentin tümü, sanki tek bir ruhmuşçasına, hemşehrileriyle birlikte hastalandı. Bu durumda onların da tedaviye muhtaç olduklarını sanıyorum. Ben kendi hesabıma, söz konusu olanın bir hastalık değil de, aşırı bir bilgi olduğunu düşünüyorum. Bu bilgi gerçekte öyle olmamakla birlikte, kent halkı onun ölçüsüz bir düzeyde olduğunu düşünüyor. Çünkü erdem fazlalığının hiçbir zararı olmaz; bu bilgi bolluğunun bir hastalık sayılmasına, buna karar verenlerin cehaleti yol açmaktadır. İnsanlar kendi sahip olmadıkları şeyin bir başkasında bol bulunmasının gereksiz olduğunu düşünürler.[22]

---

[21] Herhalde, M.Ö. I. yüzyılda yaşamış Yunanlı tarihçi ve belâgatçi Halikarnassoslu Dionusios söz konusudur. Halikarnassos, Kos körfezinde olup, Hippokrates'in vatanıdır [Bugünkü Bodrum].

[22] Yazar bu pasajda, eşanlamlı olmayan üç terim kullanmaktadır: ölçülülükten yoksunluk olarak aşırılığı işaret etmek üzere *ametria;* aşan şeyi işaret etmek üzere *hyperballon*

Böylece, korkak açısından kahramanlık, cimri açısından cömertlik gereksizdir ve her yetersizlik, erdemin tam kıvamında olmasını aşırılık olarak görür. Fakat Demokritos'un ne durumda olduğunu, ancak onu görüp, onun kendi sözlerini dinleyip bir teşhise ulaştığımda daha iyi anlayacağız.[23] Sana gelince Dionusios, benimle buluşmak üzere acele et. Ben geri dönene kadar senin işlerimizle ve özellikle de kentimizin işleriyle uğraşmak için gelip vatanıma yerleşmeni istiyorum. Hangi koşulların kesişmesinden kaynaklanıyor bilmiyorum ama, bu yıl sağlıklı ve bir öncekiyle aynı koşulları ortaya çıkartıyor, bu durumda hastalıklar pek fazla bir karışıklığa yol açmayacaklar. Her ne olursa olsun, gel bizi bul. Evimde çok iyi koşullarda kalacaksın, çünkü karım benim yolculuğum süresince akrabalarında kalacak. Ama sen gene de onun davranışlarına bakar ol; aklı başında bir şekilde davranmasına ve kocasının yokluğunun onun düşüncesini başka erkeklere yöneltmemesine dikkat et. O her zaman namuslu olmuştur ve ebeveyni iyi insanlardır –özellikle, kötülüğe karşı olağanüstü bir hınç duyan, sıradışı bir cesarete sahip küçük bir ihtiyar olan babası–. Fakat her kadının onu frenleyecek birine ihtiyacı vardır, çünkü kadın doğası gereği belli bir ölçüyü kaçırma

(bu, yukarıda Demokritos'un ruhuna ilişkin olarak kullanılan kelimedir, bkz., 14. not.); aşırı bol olanı işaret etmek üzere *pleonazon*. Bu konuda yeteri kadar beceri sahibi olmayanlar, ruhun *hyperballon*'unu bir *ametria* olarak kabul etme hatasına düşmektedir.

[23] Felsefi akıl yürütmeden sonra, bilimsel yöntem. *Corpus Hippocratique*'te yer alan geç tarihli bir metin, tıp alanında olgular üzerinde akıl yürütme zorunluluğu üzerinde durmaktadır: "Bunun böyle olduğunu bilen kişi, tıp mesleğini icra edebilmek için öncelikle muhtemel akıl yürütmelere değil de, yöntem dahilinde yürütülen deneye başvurmalıdır... Yalnızca akıl yürütmeye dayanan şeylerden değil de, karıştırılmış olgulara dayanan şeylerden ders çıkartılabilir; çünkü tamamen sözel olan iddia aldatıcı ve hayal kırıcıdır. Ve aynı zamanda eğer tıp adını verdiğimiz şu kolay ve güvenilir beceri elde edilmek isteniyorsa, genel olarak olgulara dayanmak ve bunlara kayıtsız şartsız bağlı kalmak gerekir." (*Préceptes*, I, 2, Robert Joly, *Hippocrate, médicine grecque* içinde, Paris, Gallimard, 1964.)

eğilimine sahiptir.[24] Eğer bu hatası gün be gün düzeltilmezse, tıpkı ağaçlar gibi ürer ve gelişir. Ben kendi hesabıma, bir dostun karıma akrabalarından daha titiz bir muhafızlık yapacağını düşünüyorum; çünkü bir dost arkadaşının karısıyla, onu azarlamasını engelleyen şu şefkate dayalı samimiyet ilişkisi içinde değildir. Bilgelik, iyilikseverlikten etkilenmeyen soğukkanlılık sayesinde sürekli artar. Sağlıcakla kal.

[24] Kelimesi kelimesine: kadında *akolaston*, yani yontulmamış, ayıklanmamış bir yan vardır. Bu kelime, ağaçlarla yapılan karşılaştırmayı hatırlatmaya yöneliktir (Galenos*, kadını "sakat hayvan" diye niteleyerek, tamamen başka bir şekilde aşağılamaktadır). Stobeaus'un zikrettiği Demokritos da (*Florilège*, IV, 22, 199) başka bir fikirde değildi: "Kadın, kötülüğe erkekten çok daha yakındır."

Hippokrates'ten Damagetes'e, Selâm!

Rodos'ta senin evine gittiğim zaman Damagetes, güneş işareti[25] taşıyan bir tekne gördüm. Bu, kıç tarafı sağlam, iyi kalafatlanmış, güvertesi geniş muhteşem bir gemiydi. Sen bana hem çevik, güvenilir, etkin olduğunu söylediğin mürettebatı, hem de denizci bir tekne olduğunu söylediğin gemiyi övmüştün. Onu bize gönder, ama eğer mümkünse kürekle değil de, yelkenle donatılmış olsun.[26] Çünkü iş acil dostum ve Abdera'ya çok çabuk gitmem gerekiyor. Münzevi Demokritos'un hastalığından hasta düşmüş bu kenti iyileştirmek istiyorum. Ününü bildiğin bu adam, vatanı tarafından deliliğin pençesine düşmüş olmakla itham ediliyor. Oysa ben, aklının

---

[25] Yunan gemileri pupa heykelleri ve pruva figürlerinin dışında, işaretler ve bunu devam ettiren süsler de taşıyabiliyorlardı. (bkz., Herodotos, VIII, 88; Strabon, II, 3, 4; Diodoros, IV, 47.)

[26] Bir geminin bir kuşla kıyaslanmasına Yunan edebiyatında sıklıkla rastlanır: Homeros, "gemilerin kanatları olan şu cilalı kürekler" demektedir (*Odysseia*, XI, 125). Ve Aristoteles, "eğer ticari bir tekne kürekle gitmeye kalkışırsa, bir kuş gibi değil de, kanatları bedenlerine nazaran çok zayıf olan şu uçan böcekler gibi yol alacaktır" demektedir (*De anim. incess.*, 10, 5).

gerçekten darbe almadığını, bunun bu insanların kanaatleri olduğunu iddia ediyor, daha doğrusu umuyorum. Söylediklerine göre hep gülüyormuş, her zaman her şeye gülüyormuş, ki bu da onlara deliliğin bir işareti olarak gözüküyor. Kıssadan hisse olarak, Rodos'taki dostlarımıza her zaman ölçülü olmalarını,[27] ne fazla güleç, ne de fazla üzüntülü bir havada olup; bazılarına sevimli bir insan, diğerlerine erdem üzerinde derin derin düşünen biri olarak gözükmek üzere, ikisinin tam ortasında kalmalarını söyle. Ama Damagetes, Demokritos'un gülüşü her şeye rağmen sağlıksız bir şeyleri de gösteriyor, çünkü ölçüsüzlük kötüyse de, bunun süreklilik kazanması ondan da beterdir. Ona şöyle söyleyebilirim: "Demokritos, bir hastalık, bir cinayet, bir ölüm, bir kentin kuşatılması, ortaya çıkan her kötülük ve olan her şey sana gülme fırsatı çıkartıyor. Fakat sevinç ve acı dünyanın gerçekleriyken, bunlardan birini reddetmek tanrılara husumet göstermek değil midir? Eğer annen, baban, daha sonra çocukların, dostların hiç hastalanmasalardı (ama bu tamamen olanaksızdır) ve gülüşünün her şeyi olduğu gibi koruma gücü olsaydı, sen çok talihli biri olurdun. Ama sen hastalara gülüyorsun, ölündüğü zaman seviniyorsun, bir felâket haberi senin için çok sevinçli bir şey. Ne şakacılık ya! Demokritos, eğer buradaki acıları görmüyorsan, sen bilgelikten uzaksın. Kara safra seni yiyip bitirmiş. Demokritos, Abderalı olma tehlikesiyle karşı karşıyasın ve kentin senden daha aklı başında." Fakat Damagetes, bütün bunları orada daha kesin bir şekilde konuşuruz; sana yazarken harcadığım zaman, gemiyi bir o kadar geciktiriyor. Sağlıcakla kal.

---

[27] *Metriazein:* tam ölçü fikrine geri dönen (bkz. 22. not), sonra Demokritos'ta muhtemel bir aşırı gülme durumu olmasından kuşkulanan Hippokrates, Dionusios'a yazdığı bir önceki mektubunu reddettiğinden daha fazla teyit etmektedir: filozof eğer bir *rhosis hyperballousa*'yla donanmış üstün bir insansa, geriye onun *ametria* yoluyla günah işleyip işlemediğini anlamak kalmaktadır.

Hippokrates'ten Philopoimen'e, Selâm!

Bu gece içim Demokritos yüzünden kaygı ve endişeyle dolu olarak uyuduğumdan, gün sökümüne doğru bir rüya gördüm;[28] ve bundan, hiçbir tehlike tehdidinin bulunmadığına

---

[28] Bu rüya, tıbbi olmaktan çok öyküsel bir yarara sahipse de, Hippokrates *Rejimi*'nin rüya görme faaliyetine ne kadar önem verdiğini hatırlamak gerekir: "Uykuda meydana gelen işaretleri tam anlamıyla bilen bir kişi, bunların her açıdan büyük bir ağırlıkları olduğunu anlayacaktır. Çünkü ruh uyanık bedenin hizmetinde olduğu zaman, birçok görev arasında bölünmektedir; sadece kendine ait olmamakta, kendini vücudun her bir özelliğine, duymaya, görmeye, dokunmaya, yürümeye, bedenin tümünün faaliyetlerine kısmen vermektedir; zekâ başına buyruk değildir. Ama beden uslu durduğunda, harekete geçen ve uyanık kalan ruh, kendine özgü alanı yönetmekte ve bedenin bütün eylemlerini tek başına gerçekleştirmektedir. Çünkü beden uyur ve hiçbir şey hissetmezken, uyanık olan ruh, içinde yer aldığı dar mekândaki her şeyi bilmekte, görülebilir her şeyi görmekte, duyulabilir her şeyi duymakta, yürümekte, dokunmakta, üzülmekte, düşünmektedir; ruh, uyku halindeki bedenin ve ruhun bütün işlevlerini yerine getirmektedir. Böylece, bu durumu doğru yargılamasını bilen biri, bilimin büyücek bir bölümünü tanımaktadır." (IV, 86, 1, çev. R. Joly.) Yazar daha sonra, iki rüya kategorisi arasında ayırım yapmaktadır: "Tanrısal kökenli olup, kentler ve bireylerin başına gelecek belâ veya iyilikleri haber verenleri" ve "ruhun onların aracılığıyla bedenin duygularını haber verdikleri." *Philopoimen'e Mektup*'ta Düzmece Hippokrates'in rüyası açıkça birinci kategoriye dahildir. Bunun nedeni yalnızca, bu rüyanın bir tanrı tarafından gönderilmesi olmayıp, aynı zamanda yazarın alegoriler aracılığıyla kendini bu rüyanın içine yollamasıdır. İki özellik zikredilmeyi haketmek-

emin oldum –çünkü rüyadan sonra şaşkın bir şekilde uyanmıştım–. Rüyamda, yanıbaşımda ortaya çıkıveren Asklepios'un bizzat kendini görüyordum ve birlikte çoktan Abdera kapılarına varmıştık. Asklepios, portrelerinde gösterildiği gibi yatıştırıcı ve sevimli olarak değil de, ona korkunç bir görünüş veren aşırı bir tahrik halinde gözüküyordu, devasa sürüngenler gibi olan ejderhalar onu takip ediyorlardı.[29] Bunlar da acele ediyorlar, arkalarında muazzam izler bırakıyorlar ve tıpkı rüzgârın çöllerde veya vadi oyuklarında çıkardığı ses gibi korkunç ıslıklar öttürüyorlardı. Bu yol arkadaşları, sıkı sıkıya kapatılmış kutuların içinde ecza müstahzaratı taşıyarak geriden geliyorlardı. O sırada tanrı bana elini uzattı, ben de sevinçle tuttum ve ona bana tedavi sırasında yardımcı olması, beni terketmemesi için yalvardım. "Bu olayda bana hiçbir ihtiyacın yok" dedi, 'işte sana yol gösterecek olan kişi, ölümsüzlerin ve ölümlülerin ortak tanrıçası." Arkamı döndüm ve saçlarını gösterişsiz bir şekilde taramış, elbiseleri pırıl pırıl, güzel ve uzun boylu bir kadın farkettim. Gözbebeklerinden saf bir ışık yayılıyordu ve bu onun gözlerini sanki yıldızlar gibi parlak hale getiriyordu. Tanrı uzaklaştı ve bu kadın, tatlı bir kararlılıkla bileğimden yakalayarak, beni kibarca kente doğru götürdü. Dostumun beni ağırlamaya hazırlandığını sandığım eve yaklaşırken, tanrıça sadece "yarın seni Demokritos'un evinde bulurum" diyerek, adeta bir hayalmiş[30] gibi kayboldu.

---

tedir: bu bir hastanın rüyası olmayıp, bir hekimin rüyasıdır ve hem belirti, hem de önsezi olma değeri vardır; çünkü Demokritos'un o andaki halini belirtmekle kalmamakta, aynı zamanda Hippokrates'in ona karşı tavrının ileride nasıl bir gelişim göstereceğini de açık etmektedir.

[29] Tıbbın amblemi olan yılan, bu tanrının bir sürüngen olarak yeniden bedene bürünmüş olmasının söyleniyor olmasından ötürü Asklepios'a bağlıdır. Asklepios, M.Ö. III. yüzyılda Epidauros'tan Roma'ya yüzmek için bu biçime girmiştir. Öte yandan, öldükten sonra gökyüzüne yerleştirilen Asklepios'un, yılancı takımyıldızı haline geldiği de bilinmektedir.

[30] *Phasma*, aynı zamanda "hayalet" anlamına da gelebilir. *Phantasia, phantastikon, phantas-*

Ben tam ona, "Soylu hanım, çok rica ederim bana kim olduğunu, adının ne olduğunu söyle" diye cevap veriyordum ki, o çoktan uzaklaşmaya başlamıştı bile. "Hakikat" diye cevap verdi, "ve şu anda sana yaklaştığını gördüğün diğer hanımın –gerçekten de başka bir kadın aniden ortaya çıkmıştı, kasıntılı bir şekilde ilerlemekteydi– adı Kanaat'tir; kendine mekân olarak Abderalıların kentini seçmiştir." Uyanınca rüyamı yorumladım. Demokritos'un hekime ihtiyacı yoktu, çünkü tedavici tanrının kendisi, tedavi gücünü burada uygulamaya gerek görmediğinden, ona sırtını dönmüştü. Sağlığın hakikati Demokritos'tayken, onun hastalığına ilişkin kanaat Abderalılar arasında kendine mekân bulmuştu. Ben işin aslının böyle olduğuna inanıyorum; Philopoimen hakikat tam da böyle. Özellikle yapıları sağlam olduğunda, rüyalar bana üzüntü vermez. Tıp ile kâhinler arasında sıkı akrabalık bağları vardır, çünkü bu sanatların ikisi de aynı babanın, aynı zamanda bizim de atamız olan ve şu andaki ve gelecekteki hastalıkları haber veren, şimdinin ve geleceğin hastalıklarını iyileştiren Apollon'un[31] çocuğudur. Sağlıcakla kal.

---

ma, phantaston gibi komşu kelimelerin anlamları konusunda, Jackie Pigeaud'ya bkz.: "Görmek, hayal etmek, rüya görmek, deli olmak," *Littérature, Médicine, Société*, no 5, 1983.

[31] Apollon tanrılık kariyerine yılan Python'u öldürerek başlamıştır. Daha sonra Pan'ı, kâhinlik sanatını kendine ifşa etmesi için ikna ederek, Delphoi'deki Keramet Tapınağı'nı ele geçirmiş ve *puthon* [kâhin rahip] yetiştirmeye başlamıştır. Öte yandan sanatlar ve bilimlere de hükmederek, tıbbı da denetimi altına almıştır. Öylesine ki, tedavi edici tanrı olarak, sonunda Peon ile karıştırılır hale gelmiştir. Apollon, tedavi edici özelliklerini Koronis'ten olma oğlu Asklepios'a aktarmıştır.

Hippokrates'ten Kravetas'a, Selâm!

Sevgili dostum, senin şifalı otlar konusunda hem kendi uygulamalarından, hem de şanlı atalarından gelen büyük meziyetlerini biliyorum; sen bu alanda o kadar beceriklisin ki, büyükbaban Kravetas'la[32] eşit yeteneğe sahipsin. Sana rica ediyorum, bulabileceğin en iyi bitkileri hemen bugünden itibaren topla –ya şimdi, ya hiç. Zorunluluk beni aceleye yöneltiyor–. Ve onları bana yolla; bunları tek başına bir kent eden biri için istiyorum. Kuşkusuz bu adam bir Abderalıdır,[33] ama o Demokritos'tur. Deli olduğu ve deliliğinin vücudundaki zararlı maddelerin söktürülmesini gerektirdiği söyleniyor. İşin aslına bakılacak olursa, ilaçların bir işe yarayacaklarından pek umudum yok; ama her olasılığı hesaba katmak gerekir. Ben sana baktığım çoğu zaman, bitkilerin erdemine, her şeyin doğası ve düzenine; hayvanları, bitkileri, gıdaları, ilaçları, bizatihi

[32] Bu hekim ve şifalı ot uzmanı, Demokritos'tan bazı parçaları bize aktarmıştır. Kendi de Dioskorides ve Galenos tarafından zikredilmiştir.

[33] Abderalıların Antikite'de atasözlerine bile geçen salaklıkları hakkında bakınız: Plinius, 25, 8.

servet ve zenginliği üreten yeryüzünün toprağına hayran oldum. Eğer zenginlik olmasaydı, tamahkârlık diye bir şey de olmazdı ve Abderalılar beni bir hekimden çok kiralık bir uşak haline getiren, yemi 10 *talentos* olan oltayı bana uzatmazlardı. Ah Kravetas, tamahkârlığın acı kökünü, geride hiçbir şey bırakmayacak şekilde bir kopartabilseydim! Bil ki, o durumda insanların bedenleri kadar hasta ruhlarını da temizlerdik. Fakat bunlar sofuca isteklerden ibaret, şu an için tercihan dağlarda ve yüksek yerlerde yetişen bitkiler topla. Bunlar, daha nemli bitkilere nazaran daha fazla öze ve güce sahiptirler, çünkü dağda toprak daha türdeş ve hava daha saftır; bunların özümledikleri şeylerde de daha fazla hayat vardır."[34] Ama bu arada, bataklıkların ve gölcüklerin veya nehirler ile pınarların kenarlarında biten bitkilerden, yani bizim kaynak suyu bitkisi dediklerimizden de topla. Bunların fazla güçlü olmadıklarını, fazla etkili olmadıklarını ve oldukça tatlı bir özsuyu verdiklerini biliyorum. Elde edilecek bütün özsuları ve sıvılar cam kaplar içinde taşınsınlar; yapraklar, çiçekler, kökler ise bunun tersine, yeni yapılmış ve ağzı sıkıca kapalı toprak testilerde taşınsınlar; böylece rüzgârlara maruz kalarak, tıpkı bir ruh gibi buharlaşan ecza erdemlerini kaybetmesinler. Bütün bunları bana gecik den gönder. Çünkü yılın bu dönemi çok uygundur[35] ve bu özümona deliliği tedavi etmek acil bir zorunlu-

[34] Knidos okuluna bağlı bir Hippokratesgil inceleme olan *De la nature de l'enfant* [Çocuğun Doğasına Dair], bitkisel bir hayat teorisi ortaya koymaktadır. Bu incelemede özellikle şunlar okunmaktadır: "bütün bitkiler toprağın özsuyu sayesinde yaşarlar ve durumları, toprağın özsuyuna karşı olan durumuna tabidir", aynı şekilde, bir çocuğun durumu annesinin durumuna bağlıdır. (Bkz., R. Joly, *Hippocrate, Médecine grecque,* s. 199.) Ayrıca bkz., *Du Régime,* II, 37, 2-3.

[35] *Mektuplar* yazarının burada bir özetini vermeye çalıştığı Hippokratesgil tıpta, tedavi şekli nesnelere sıkı sıkıya bağlıdır. Örneğin bkz., *Des airs, des eaux, des lieux* [Havalara, Sulara, Yerlere Dair], böl. I: "Tıpta derinleşmek isteyen biri... özellikle yılın mevsimlerini, her birinin karşılıklı etkilerini hesaba katacaktır; çünkü bu mevsimler yalnızca birbirlerine benzememekle kalmazlar, aynı zamanda hem kendileri olarak, hem

luktur. Bütün sanatlar gecikmeye düşmandırlar, her şeyi erteleme alışkanlığının hayatı tehlikeye soktuğu tıp ise daha fazla düşmandır. Uygun koşullar,[36] tedavinin ruhunu meydana getirirler ve onların eşref saatini yakalamak söz konusudur. Demokritos'un sağlığının iyi olduğunu umuyorum, ama gene de doğanın bir cilvesiyle, pek lehte olmayan bir durumla veya diğer herhangi bir cansıkıcı etkilenmeyle karşılaşmamız halinde (çünkü, hakikate ulaşma konusunda hiçbir gayret göstermeyen biz ölümlüler, birçok şeyin ne olduğunu anlayamıyoruz), bilinmeyene göğüs germek üzere bütün güçlerimizi birleştirmemiz gerekiyor. Çünkü tehlikede olan kişi, elimizin altında olan araçlarla tatmin olmuyor, aynı zamanda sahip olmadıklarımızı da istiyor. Karşımızda hemen her zaman iki sınır bulunur; bunlardan biri insanın, diğeri de sanatın sınırıdır. Birinde görülebilecekler sınırlıdır, diğerinde ise bilinebilecekler. Her iki halde de talih gerekir. Söktürme işleminin bir kısmını gözle görmek mümkün olmadığından, karnı zedelemeden, bir ilacın ölçülerinin bilinmeyen bir mizaca iyice uyarlanmış olduğuna dikkat ederek, özen ve titizlikle tedavi etmek gerekir; çünkü dünyadaki şeyler tek ve aynı doğadan değillerdir. Onların kendilerine özgü doğaları, onların içine yerleşmeden önce başka olan şeyi her zaman sınırlandırır ve bazen de bütünü harap eder. Birçok sürüngen zehirlerini bitkilerin üzerine akıtır ve ağızlarını açarak onlara doğru zehirli bir hava üfler ki, bu ilaç yerine geçer. Birkaç leke, bir kirlenme, vahşi ve kötü bir kokunun olanı işaret etmemesi duru-

de değişimleri itibariyle çok farklılaşırlar. Tıpta derinleşmek isteyen kişi, daha sonra hangi rüzgârların sıcak, hangilerinin soğuk olduğunu inceleyecektir..." Tedavici için genel olarak söz konusu olan şey, hastalığı ve sağlığı belirleyen unsur olarak çevrenin sistematik bir değerlendirmesine girişmektir.

[36] *Kairos* [fırsat], temel bir hippokratik kavramdır: hekim olmak, uygun zamanı, doğanın hemen harekete geçilmesini işaret ettiği anı kollamak demektir.

munda bunu farketmek olanaksızdır ve bu kaza sanatı başarısızlığa sürükler. Bu durumda, *helleborus*'la [çöpleme denilen ot] yapılan söktürme; Melampes'in Proitos'un kızlarına ve Antikureaus'un Herakleitos'a uyguladıkları söylenilen söktürme tarzından[37] çok daha güvenilirdir. Demokritos için umarım buna ihtiyacımız olmaz ve bilgelik ona karşı, tüm tıbbi müstahzarattan daha etkili olur. Sağlıcakla kal.

[37] Siyah ve beyaz *helleborus*'lar [deliliği tedavi ettiği düşünülen otçul bitki, çöpleme], Hippokrates-öncesi dönemden XIX. yüzyıla kadar, tıbbi düşüncede öncelikli bir yere sahip olmuşlardır.

Hippokrates'ten Damagetes'e, Selâm!

Tam düşündüğümüz gibi Damagetes. Aklı darbe yemiş olmanın uzağında olan Demokritos, her şeyi yüce bir bakış açısından ele almaktaymış; etrafımızdaki bütün insanlara olduğu gibi, bize de bir bilgelik dersi vermekteymiş.

Sevgili dostum, gerçek bir hekim teknesi olan gemini sana geri gönderiyorum. Zaten varolan güneş ambleminin yanına sağlık işaretini de tak,[38] çünkü bu gemi tanrıların yardımıyla yelkenlerini şişirdi ve bizi Abdera'ya öngörülen ve bildirilen tarihte indirdi. Burada halkı, kentin kapılarına toplanmış olarak bulduk. Öyle gerektiği için, bu kapılara bizi beklemek için gelmişlerdi. Kalabalık yalnızca erkeklerden değil, aynı zamanda kadınlardan, ihtiyarlardan, çocuklardan ve bebeklerden de oluşuyordu ve seni tanrıları tanık tutarak temin ederim ki, hepsi de üzüntü içindeydi. Bu tutumlarının nedeni Demokritos'un delirdiğini sanmalarıydı. Ama Demokritos ise, o sırada kendini titizlikle çok üst dereceden felsefi bir konuya vermiş

[38] Uçlarının arasında *Hugieia* [sağlık] kelimesinin harflerinin yer aldığı bir beşgen sağlığın işaretidir.

durumdaydı.[39] Halk beni görünce biraz rahatlar ve umutlanır gibi oldu. Philopoimen evinde kalmam için ısrar ediyor, diğerleri de onu destekliyordu. Ama ben onlara, "Abderalılar, ilk işim Demokritos'u görmektir" dedim. Onlar da bu sözleri onayladılar ve agora* boyunca bana eşlik ettiler. Bazıları önden, bazıları arkadan olmak üzere koşuyor; "kurtar, yardım et, tedavi et" diye bağırarak beni yüreklendiriyorlardı. Ben ise, yaz mevsiminin gidişatına göre[40] belânın kısa bir süre sonra tamamen veya kısmen yok olacağından ve telâfisinin kolay olacağından emin olduğum için, onlara cesaretlerini toplama uyarısında bulunuyordum. Hem konuşuyor, hem de yolumda ilerliyordum. Ev uzakta değildi ve kent de hiç büyük değildi. Kısa bir süre sonra evin bulunduğu surların yakınına gelmiştik. Daha sonra beni büyük bir yumuşaklıkla, kulenin arkasında yer alan çok sayıda kavağın gölgelendirdiği bir tepeye götürdüler. Burada Demokritos'un barınağı ve kalın ve çok alçak bir çınarın altındaki Demokritos'un kendisi farkedilmekteydi. Kaba saba uzun bir gömlek giymiş, yalnız başına, kirli, taş bir sıraya oturmuş, benzi sapsarı ve bedeni zayıflamış, çenesinde çok uzun bir sakal bulunan Demokritos'un ta kendisi. Sağ tarafında bir çay, tepenin eteğinde tatlı bir gürültüyle akıyordu. Bu tepenin üzerinde, görünüşe göre su perilerine *(nympha)* adanmış olan ve vahşi asmalarla kaplı bir tapınak yükselmekteydi.[41] Demokritos, dizlerinin üzerine çok özenle bir kitap koymuştu; birkaç başka kitap, tamamen par-

---

[39] Yazar, *hyperphilosophein* gibi dikkat çekici bir kelime yaratmıştır. Littré bunu, "aşkın bir felsefeyle uğraşmak," Bailly de "ölçüsüzce felsefe yapmak" olarak çevirmektedirler. Bana göre ise bu kelimeyi, Demokritos'un hem mükemmelliğini, hem de aşırılığını işaret eden *rhosis hyperballousa* terimiyle kıyaslamak gerekir.

[40] Doğu Akdeniz'de yaz rüzgârları mevsimin en sıcak günlerinde eser. Hippokrates onları, tıpkı diğer bütün meteorolojik olaylar gibi, büyük bir dikkatle gözlemekteydi.

[41] Aristoteles'in *Problem XXX*'unda, sarhoşluk ile melankoli arasında uzun bir kıyaslama yapılmaktadır.

çalara ayrılmış hayvanların meydana getirdiği bir yığının sağına soluna saçılmıştı. Demokritos'a gelince, bazen dikkatli bir şekilde yazı yazmak için eğiliyor, bazen düşüncelerinin içinde kaybolarak bitmez tükenmez bir dalgınlığa kapılıyordu; bir süre sonra bir tur atmak için kalkıyor, hayvanların iç organlarını inceliyor, onları yerlerine bırakıyor ve geri gelip oturuyordu. Neredeyse ağlayacak kadar hüzne kapılmış olan etrafımdaki Abderalılar, bu manzarayı gördükten sonra bana, "Demokritos'un hayatının ne hale geldiğini ve ne kadar deli olduğunu görüyorsun Hippokrates. Artık ne istediğini ve ne yaptığını bilmiyor" dediler. Demokritos'un deliliğini daha da açık bir şekilde göstermek isteyen Abderalılardan biri, tıpkı ölen çocuğuna ağlayan bir kadın gibi, tiz bir yakarış çığlığı attı. Daha sonra bir başkası, taşıdıklarını kaybetmiş bir seyyah rolü oynayarak yakınmalara boğuldu. Bunları dinleyen Demokritos, birincisinde gülümsedi, ikincisinde ise kahkahalara boğuldu ve yazı yazmayı keserek, kafasını arka arkaya sallamaya başladı. Ben de bunun üzerine Abderalılara, "Ben, durumunun gerçeğini gözle ve kulakla anlamak için adamımıza sözle ve bedenle yaklaşırken, siz burada kalınız" dedim. Bunları söyledikten sonra, ses çıkartmadan aşağı indim. Yokuş burada dikti ve ayağımı yanlış bir yere basmaktan kaçınmam çok güçtü. Yanına varınca onunla ilgilenmeye başlayacaktım, ama onu heyecandan kendinden geçmiş bir şekilde[42] harıl

[42] Demokritos, *enthousiodos* bir şekilde, yani tanrılardan gelen bir kendinden geçmişlik içinde çalışmaktadır. Eğer ortada bir delilik varsa, onun deliliği patolojik kökenli olmayıp, vahiyden kaynaklanmaktadır. Yalnızca Platon tarafından değil –*Phaidros* metnine yapılan atıf daha iyi anlaşılmaktadır–, eğer Cicero'ya inanılacak olursa bizzat Demokritos tarafından da teorileştirilen kökten farklılık. Cicero'nun bu konudaki tanıklığı şöyledir: "Nitekim sıklıkla duyduğum üzere (ve bu fikir Demokritos ve Platon'un yazılarında yer almaktadır), ruhları tutuşturmayan ve hezeyana benzeyen bir ilhamı olmayan hiç kimse iyi bir şair olamaz." (*De l'Orateur*, II, 46, 194, ayrıca bkz., *De la Divination*, I. 38, 80.) Ve İskenderiyeli Clemens de şunu yazmıştır: "Ve Demokritos tıpkı Platon gibi şöyle demiştir: bir şairin tanrısal bir vahiyin [ilhamın] ve kutsal

harıl yazarken buldum. Bu durumda, bir ara versin de uygun bir fırsat çıksın diye oracıkta kıpırdanmadan kalakaldım. Biraz sonra kalemini bırakıp, gözlerini bana doğru kaldırıp, "Yabancı, seni selâmlarım" dedi. "Ben de sana binlerce selâm sunarım insanların en bilgesi Demokritos" diye karşılık verdim. Herhalde bana adımla hitap etmediğinden utanmış olmalı ki, "Ya senin adın ne? Adını bilmediğim için seni yabancı olarak niteledim" dedi. "Benim adım, hekim Hippokrates" dedim. "Hekim cemaatinin *(asklepias)* soyluluğu iyi bilinir ve bilge hekim olarak sahip olduğun büyük ün bana kadar ulaştı. Ama dostum, buralara kadar hangi nedenle geldin? Ama önce otur; hâlâ yeşil ve yumuşak olan yapraklardan oluşan şu sırayı görüyorsun, hiç de fena değildir. Tamahkârlığı azdıran talih koltukları bu kadar hoşluk sunmazlar" diye karşılık verdi. Oturdum, o da sözüne devam etti: "Özel bir iş için mi, yoksa tüm ülkeyi ilgilendiren bir iş için mi geldin? Lâfı gevelemeden anlat, biz de senin çabalarına elimizden geldiğince yardımcı oluruz." Ben de şöyle karşılık verdim: "Aslına bakarsan, buraya senin için, bilge bir insanla buluşmak için geldim; bu fırsatı bana senin vatanın verdi, ben onların elçisiyim." "Öyleyse" dedi, "konukseverliğimizden yararlanmaya başla." Daha şimdiden aklının bozulmadığına kesinlikle ikna olmama rağmen, adamı her bir yönde sınamak üzere, "hemşehrilerinizden Philopoimen'i tanıyor musun?" dedim. "Çok iyi tanırım" diye cevapladı, "Hermes çeşmesinin yanında oturan Damos'un oğlunu söylüyorsun." "Tam üstüne bastın" diyerek söze girdim, "aynı soydan geldiğimiz için onun özel konuğuyum; ama Demokritos, beni ağırla, senin konukseverliğin benim için daha değerli. Ve başlamak üzere, şu sırada ne yaz-

esinin etkisi altında yazdığı şey, tam olarak güzeldir." (*Stromates*, VI, 168.) Bu tanrısal vahiy durumunu kesintiye uğratmamaya özen gösteren Hippokrates, her zaman olduğu gibi *kairos* [fırsat] beklemektedir. (Bkz. 36. not.)

dığını bana anlat." Cevap vermeden önce biraz durakladı: "Deliliğe dair yazıyorum."[43] "Tanrıların şahı Zeus adına" diye haykırdım, "kentin ithamlarına karşı ne kadar da yerinde bir karşılık!" "Hangi kentten söz ediyorsun Hippokrates?" diye sordu. Ben de, "Hiç önemi yok, bu kelime ağzımdan nasıl kaçtı bilmiyorum. Ama sen deliliğe dair ne yazıyorsun?" diye sordum. "Ne olduğundan, insanların başına nasıl geldiğinden ve nasıl yatıştırılabileceğinden başka ne yazabilirim ki? Burada gördüğün hayvanları tanrının eserine duyduğum kinden ötürü parçalamıyorum, safranın doğasını ve makamını arıyorum; çünkü sen de biliyorsun ki, insanların aklını onun aşırı bolluğu bozar. Her insanda bu safradan doğal olarak bulunur, ama kiminde az, kiminde bol miktarda. Eğer miktar aşırıysa, hastalıklar çıkar; bu safra bazen iyi, bazen de kötü bir maddedir'[44] diye cevapladı. Ben de bunun üzerine haykırdım, "Zeus aşkına, Demokritos doğru söylüyorsun ve bilgece konuşuyorsun; bundan çıkardığım sonuca göre, sen, bize nasip olmayan böylesine bir sükûnete mazhar olmaktan ötürü mutlusun." "Ama neden size de nasip olmadı?" diye sordu. "Çünkü" diye cevap verdim, "tarlalar, ev, çocuklar, köleler, evli-

[43] Bu cevap en azından üç belirleme yapılmasını haketmektedir: a) Hippokrates Demokritos'a, Demokritos'un iyi şairlere atfettiği "tanrısal vahiy"in aynını atfetmektedir ve delinin yazarlığıyla şairin yazarlığının aynı "ilham"dan beslendiklerini kabul etmektedir; b) Demokritos, Hippokrates'e yazdığı, bu kitaba almadığımız bir mektupta, yani dostuna tam karşılaştıkları sırada delilik üzerine bir eser değil de, *De l'ordre du monde* [Dünyanın Düzeni], *Description du pôle* [Gökkubbenin Tasviri] ve *Des astres de la sphère des fixes* [Sabitler Küresinin Yıldızlarına Dair] adlı incelemelerini yazdığını söyleyecektir. Bu çelişkinin bir anlamı var mıdır? c) Aynı mektuba eklediği bir bölümde, *Discours sur la folie* [Delilik Üzerine Söylev] adlı bir eserden söz etmektedir –belki de, hekim ziyaretine geldiği sırada bunu yazıyordu–, fakat bu eser aslında Hippokrates'e aittir ve ilhamını tamamen Demokritos'un *Maladie sacrée*'sinden [Kutsal Hastalık] almıştır. Bu karışıklık, bir beceriksizlikten mi, bir kurnazlıktan mı, yoksa ardı arkasına yapılan edisyonlardan mı kaynaklanmıştır? Görülüyor ki, *Mektuplar* korkunç bir karışıklık içinde olabilmektedirler.

[44] Kara safranın bu ikircikliği Aristoteles tarafından *Problem XXX*'da gösterilmiştir.

likler ve diğerleri bize hiç boş zaman bırakmıyorlar." Bildik konumunu yeniden alan adamımız, bu sözlerimin üzerine her şeyi alaya alır bir şekilde kahkahalara boğuldu, sonra sessizleşti. Ben yeniden söze başladım: "Neye gülüyorsun Demokritos? Sözünü ettiğim iyiliklere mi, yoksa kötülüklere mi?" Gene bir kahkaha patlattı ve uzaktan gözleyen Abderalılardan bazıları kafalarına veya alınlarına vururlarken, diğerleri de saçlarını yoluyorlardı; çünkü bana daha sonra söylediklerine göre, gülüşü her zamankinden daha güçlü olmuş. Sözüme gene devam ettim: "Demokritos, bilgelerin en iyisi, seni bu hale sokan şeyin ne olduğunu ve benim veya söylediklerimin sana neden gülünç geldiğini anlamak için yanıp tutuşuyorum. Her şeyi tamamen öğrendikten sonra, ya senin alaylarının nedenini ortadan kaldırmam gerekiyor, ya da senin haksızlığını kabul ederek bu olur olmaz gülme işinden vazgeçmen gerekiyor." O da bana, "Herakleitos aşkına, hatalı olduğuma beni ikna edebilirsen Hippokrates, şimdiye kadar hiç kimseye uygulanmamış söktürücü bir tedavi uygularsın" diye karşılık verdi. "Azizim" diye yanıtladım, "hatan konusunda seni ikna etmemek hiç mümkün mü? Bir insanın ölümüne, hastalığına, aklını kaçırmasına, deliliğine, melankoliye düşmesine, katledilmesine, hatta daha da kötü şeylere veya bunun tersine, evliliklere, övgü nutuklarına (*paneguris*),[45] doğumlara, esrarlara, yönetici atamalarına, şan kazanmalarına veya birçok diğer iyi şeye güldüğün zaman dengesiz bir iş yaptığını düşünmüyor musun? Çünkü sen üzülünecek şeylere gülüyor, sevinç yaratması gereken şeylere üzülüyorsun, böylece artık iyi ile kötüyü birbirinden ayıramaz hale gelmiş oluyorsun." Bunun üzerine

[45] Övgü nutuklarının verildiği törenler (*panegeuris*), bir kentin veya bir kent grubunun halkını ortak bir tapınakta biraraya getiriyorlardı. Bunlar, bayram, panayır ve toplu oyunlarla eşdeğerliydiler. Örneğin Atina'daki Panatina oyunları, İyonyalıların Dolia'ları veya tüm Hellas'ı [Yunanistan] biraraya toplayan olimpiyat oyunları gibi.

bana şöyle dedi: "Çok güzel söyledin Hippokrates, ama neden güldüğümü bilmiyorsun. Bunu öğrendiğin zaman eminim ki, eşyalarının arasında benim gülüşümle birlikte, hem vatanının hem de senin iyiliğine hizmet edecek ve elçiliğinden daha etkili olacak bir tıbbı götüreceksin, böylece başkalarına bilgeliği öğretebileceksin. İnsanların hiçbir yararı olmayan şeylerle ne denli ilgilendiklerini, hiçbir zahmete değmeyen şeyler için yarıştıklarını ve hayatlarının tümünü gülünesi işlere girişmek üzere israf ettiklerini öğrendikten sonra, bunun karşılığı olarak belki sen de bana hekimlik sanatını öğretirsin."

Şunları haykırıverdim: "Tanrılar adına açıkla! Korkarım ki, herkes öyle olduğunu bilmeksizin ve hiçbir yere bir deva arayacak birini göndermeye imkânı olmaksızın hastadır. Çünkü dünyanın dışında ne var ki?" O sözü tekrar alarak, "dünya sonsuzdur Hippokrates; doğanın zenginliğini azaltmaktan kaçınmalısın dostum" dedi. Ben de ona, "bu soruları uygun bir zamanda ele alırsın Demokritos; sonsuzluğu açıklarken bile gülmeye başlamanı engellemek isterim. Bilmelisin ki, şu an için yapman gereken yaşadığın dünyaya gülüşünün nedenlerini açıklamaktır" diye karşılık verdim. Bana delici bir bakışla baktıktan sonra şöyle cevap verdi: "Gülüşüme iki cins neden atfediyorsun; iyi olanları ve kötü olanları. Ama ben tek bir nesneye; delilikle dolu, düzgün eserden yoksun, bütün tasarıları itibariyle çocuksu,[46] nihayetsiz sınavlardan hiçbir yarar sağlamadan acı çeken, arzularının ölçüsüzlüğü nedeniyle dünyanın uçlarına ve derin çukurlarına varana kadar her yerde macera arayan, altın ve gümüş eriten, bunlardan edinmekten hiç vazgeçmeyen, düşünmemek için bunlardan hep daha fazlasına

[46] Örnek olarak, Demokritos'un B 76 numaralı parçasına bkz.: "çocuksu doğaların öğretmeni akıl değil, talihsizliktir."

sahip olmak için çırpınan insana gülüyorum. Ve bu insan, zincire vurulmuş esirlere topraklarının derinlerini çıplak elle kazdıran; kimi zayıf bir toprağın çökmesiyle gömülecek olan, kimi de bu zorlamaya sonsuza kadar maruz kalıp, hayatı adeta bir ceza gibi yaşayacak[47] esirlere kazdıran insan kendini mutlu olarak ilân ederken hiçbir vicdan azabı duymamaktadır. Altın ve gümüş bulmak için, bunların belirtilerini tozların ve kazılarak çıkartılan toprağın içinde aramakta, zenginleşmek kastıyla şuradan çıkartılan kumu buraya yığmakta, toprağın damarları açılmakta, toprak tepeleri yarılmaktadır. Anamız toprak bir düşman haline getirilmektedir. Tüketici ve esrarla dolu bir toprağa âşık olan bu insanların, hemen gözlerinin önündekine şiddet uygulamaları ne de gülünesi bir iştir! Bazıları köpek, diğer bazıları da at satın alır; geniş bir toprağın etrafını çevirerek ona bir mülkiyet damgası vururlar ve büyük malikânelerin hâkimi olmak isterler, ama kendilerine hâkim olamazlar. Kadınlarla evlenmek için acele ederler, ama bunları kısa bir süre sonra boşarlar; önce severler, sonra iğrenirler; çocuk yapmak isterler,[48] ama büyüyünce onları kovarlar. Delilikten hiç farkı olmayan bu akılsızca ve beyhude telâş nedir? Asla barış içinde yaşamayı düşünmeksizin, hemcinsleriyle savaşırlar. Kralların kurdukları pusulara karşı-pusularla cevap verirler; bunlar katildirler. Toprağı kazarak gümüş ararlar, gümüşü bulunca bir toprak parçası isterler; toprağı elde edince onun ürünlerini satarlar; ürünleri satınca parayı ceple-

[47] Özellikle Plinus ve Diodorus, reşit olmayanların acınacak tasvirlerini yapmışlardır. Çoğu köle olan bu çocuklar, havasız galerilerde gece gündüz çalışmaktadırlar. Kazalar ve isyanlar sıklıkla meydana gelmektedir. Laurion madenlerindeki kölelere ilişkin olarak bkz., Thukidides, VII, 27.

[48] Özellikle Demokritos'un B 278 numaralı parçasına bkz.: "Öyle görünüyor ki, insanlar çocuk sahibi olmayı gerekli şeyler arasına koyuyorlar; bu, doğanın bir zorunluluğu olduğu kadar, ilkel bir kurumdur da... Çocuklar doğar doğmaz, ebeveynleri onların her birini ellerinden geldiğince doyurmaya çalışırlar..."

rine indirirler. Ne kadar da istikrarsız, ne kadar da kötüdürler! Zengin değillerse zenginlik isterler. Eğer zengin olurlarsa, bunu saklarlar ve bakışların erişemeyeceği yerlere koyarlar. Ben onların başarısızlıklarıyla alay ediyorum. Talihsizlikleri karşısında kahkahalara boğuluyorum, çünkü hakikatin yasalarını çiğniyorlar. Kin içinde rekabet ederek, kardeşleriyle, akrabalarıyla, hemşehrileriyle boğuşuyorlar; bütün bunları öldüklerinde mezara götüremeyecekleri mallar için yapıyorlar. Birbirlerini katlediyorlar, yasalara aldırmıyorlar, zora düşmüş dostlarına veya vatanlarına tepeden bakıyorlar; iğrenç ve ruhsuz şeylere değer atfediyorlar; yontularak yapılan eserlerin konuşur gibi oldukları bahanesiyle bütün servetlerini heykel almak için harcıyorlar, ama gerçekten konuşanlardan nefret ediyorlar. En çok tamah ettikleri, erişemeyecekleri şeylerdir; anakarada oturdukları zaman deniz isterler, adalıysalar anakarayı arzularlar. Her şeyi kendi istekleri doğrultusunda saptırırlar. Savaşta erkeksi değerleri alkışlıyor gibidirler, ama gün geçtikçe sefahate, para tutkusuna, onları hasta eden tüm ihtiraslara av olurlar. Hayat karşısında her biri birer Thersites'tir.[49] Öyleyse Hippokrates, gülmemi neden kınıyorsun? Kendi akıl bozukluğuna gülen tek bir insan bile yok. Ancak karşılıklı alay etmeler var. Kimileri kendilerini ılımlı sanarak sarhoşlarla alay ederler; başkaları daha beter bir hastalığın pençesindeyken âşıklarla alay ederler; diğer bazıları gemicilere, başkaları çiftçilere gülerler, çünkü ne sanatlar, ne de eserler karşısında aynı fikirdedirler."

Bunun üzerine lâfa girdim: "Demokritos, bunlar söylenilmesi gerekli hakikatler! Ölümlülerin sefaletini anlatacak daha

[49] Thersites, "Troya'ya gelmiş en çirkin insan", çarpık bacaklı, topal ve "kafası sivri" olan Akalı bir askerdir. *İlyada*'nın kişilerinden biri olan Thersites adındaki bu asker, Agamemnon'a hakaret eder ve Ulysses tarafından sert bir şekilde cezalandırılır. (II, 212, 277.)

iyi bir söylev olamaz. Fakat işlerin yönetimi, zorunlu olarak eylem yapmalarını gerekli kılıyor; iç ekonomiden, tekne yapımından, genel olarak kent yönetiminden ötürü bu böyledir ve insanlar bu işlerden vazgeçemezler; çünkü doğa insanı aylak olması için yaratmamıştır. Bu böyledir ama, başarısızlığa karşı şerbetli olduğunu sanan ve gizli kalan şeyleri öngörme yeteneğinden yoksun birçok dürüst kişi hırs yüzünden yolunu şaşırmıştır. Kim evlendiği sırada ayrılmayı ve ölümü aklına getirir ki Demokritos? Kim çocuk büyütürken onların yitip gidebileceğini düşünür ki? Tanrım, tarım, denizcilik, krallık, komuta etme ve hayatın içerdiği her konuda aynı şey söz konusudur. Hiç kimse işin başında başarısız olabileceğini aklına getirmez; tersine herkes daha az iyi olan olasılığı unutarak büyük umutlar besler. Bu durumda senin gülüşün münasebetsiz kaçmıyor mu?"[50] Demokritos bana cevap vermede gecikmedi: "Kafanın yavaş çalıştığını kanıtlıyorsun Hippokrates ve cehaletin nedeniyle sükûnet ve karışıklığın sınırlarını incelemeyi ihmal ederek, düşüncemden çok uzağa düşüyorsun. Sözünü ettiğin işler sağduyu ile düzene sokulacak olursa, güçlükler kolaylıkla aşılır ve bana da gülünecek şey çıkmaz. Ama sanki bunlar değişmez nitelikteymişler gibi hayatın gailelerinden ötürü sıkıntıya giren insanlar, gurur dumanlarının mantıksız akıllarını dumana boğmasına izin vermekte ve şeylerin düzensiz yol alışından hiçbir ders çıkartmamaktadırlar. Oysa bu onlara, evrensel başkalaşımın ani değişmelere ve birden bire ortaya çıkan her cins dönüşüme yol açtığı konusunda yeterli bir uyarı olacaktır.[51] Fakat onlar, sanki hayat kararlı ve

[50] *Anarmostos:* Hippokrates, Demokritos'u ne toplumsal düzene, ne de dünyanın düzenine uyum sağlayamamakla suçlamaktadır. Daha yukarıda da onu *atopos* olarak nitelemişti.

[51] Burada tartışma, *taksis* (Hippokrates tarafından temsil edilen düzen. *Lettre à Philopoemen*'de [Philopoemen'e Mektup] aynı *taksis,* Hippokrates'e rüyasına anlam veriyor

istikrarlıymış gibi, şeyleri her seferinde farklı bir şekilde olmak üzere aralıksız etkileyen olayları unutmakta; acı vereni istemekte, hiçbir şeye yaramayanı aramakta ve her tür mutsuzluğun içine yuvarlanıp durmaktadırlar. Bunun tersine, her şeyi kendi olanaklarının işlevinde yapmaya çabalayan kişi, kendini tam anlamıyla tanıyarak, bir araya getirebildiklerinin açıkça bilincinde olarak, arzu ateşini ölçüsüzce seferber etmeyerek, her şeyi besleyen cömert doğayı seyretmekle yetinerek, hayatını başarısızlıklardan koruyacaktır. Tıpkı çok iyi bir sağlık durumunun şişmanlar için açık bir tehlike olduğu gibi, büyük başarılar da ağır bir tehlikeyi temsil ederler: gözönündeki insanlar, talihleri döndüğünde herkesin dikkatini çekerler. Diğer bazıları da, eski öyküleri iyi bildikleri için, uzun bir hayatın onlara olabilecek veya olmayacak şeyleri işaret etmesine rağmen, görülemeyen değil de görülebilen şeyleri öngöremedikleri için –oysa bunlardan hareketle geleceği görebilirlerdi– kendi hatalarının kurbanı olarak yok olmuşlardır. İşte benim gülüşümün hedefi; kötülüklerinin, cimriliklerinin, doymazlıklarının, kinlerinin, kurdukları tuzakların, fesatlarının, hasetlerinin kefaretini ödemeye mahkûm ettiğim sağduyudan yoksun insanlardır. Kötülüğün becerikliliği tarafından icat edilen her şeyi sayıp dökmek zor bir iştir; burada da karşımıza bir sonsuzluk çıkmaktadır! Kurdukları tezgâhlarda hainlik ve sinsilik yarışına girişen ve düşünceleri gizli kapaklı olan insanlara gülüyorum. Onlar için en kötü şey, erdemli bir davranıştır; çünkü bunlar yasaları hiçe sayarak yalan söylemekte ve zevk peşinde koşmayı marifet sayarak övmektedirler. Benim gülüşüm, onlarda üzerinde düşünülmüş hiçbir tasarının bulunmamasını mahkûm etmektedir; olanı ve olacağı ancak

olarak gözükmüştü) ile dünyanın burgulu bir hareket olduğunu düşünen filozofun (Demokritos) *ataraksia*'sı arasındadır.

sağlam bir düşünceyle aydınlanan insan duygusu kestirebilirken, bunların ne gözleri, ne de kulakları vardır. Hiçbir şeyden memnun olmayan bu gibiler, hoşlarına gitmeyen şeyin bile peşine düşerler. Denize çıkmayı reddederler, ama gemiyle sefer yaparlar; tarımcılıktan vazgeçerler, ama yeniden çiftçi olurlar; karılarını boşarlar, ama başka birini alırlar; büyüttükleri çocukları ölür, onları toprağa verdikten sonra yenisini yapar ve büyütürler; yaşlılıklarını beklerler, bu yaşlara geldiklerinde de inlerler; hangi durumda olurlarsa olsunlar istikrara kavuşamazlar. Önderler ve krallar sıradan insanların mutlu olduklarını düşünürler; sıradan insanlar kral olmak isterler. Devlet adamı, her türlü tehlikeye karşı korunaklı olduğunu sandığı zanaatkâra haset eder; zanaatkâr, sınırsız iktidarının olduğunu sandığı siyaset adamını kıskanır. Çünkü insanlar erdemin doğru yolunu; tertemiz ve pürüzü olmayan, insanın ayağının sürçme olasılığı bulunmayan, ama kimsenin görmek istemediği şu yolu farketmemektedirler. Toprağın engebeli olduğu, ayağın sürçtüğü ve kaydığı, zor ve dolambaçlı yola girmek tercih edilmektedir. Bu yola girenlerin çoğu düşmekte, sanki izleniyormuş gibi nefes nefese kalmakta, her an başkalarıyla kavga etmekte, bir ileri bir geri gidip durmaktadır. Sağduyudan yoksun bir aşka av olan bazıları, başkasının yatağına bir hırsız gibi süzülmekte, bunu yaparken kendi tedbirsizliklerine güvenmektedirler. Diğer bazıları ise para aşkıyla yanıp tutuşmaktadırlar ve bunların hastalığı tedavisizdir. İnsan doğal olarak bazen kendi kendine tuzaklar kurmakta; bazen de şan ve şeref tutkusuyla tepelere tırmananlar, kötülüklerinin ağırlığı altında dipsiz uçurumlara yuvarlanmaktadırlar. Önce tahrip edilmekte, sonra yeniden yapılmaktadır; birine bir hizmette bulunulmakta, sonra bundan pişmanlık duyulmaktadır; dostların birbirlerine karşı yükümlü oldukları ödevlerden kaçılmakta, kötü yöntemler kin haline gelecek kadar ileri götü-

rülmekte, aileyle kavgaya girişilmektedir ve bütün bu saçmalıklara para aşkı[52] neden olmaktadır. Bu insanlar oyun oynamakta olan ve ayırım yapma yeteneğinden yoksun bulunan, bu yüzden de ortaya çıkan her şeyi eğlenmek için bahane haline getiren çocuklardan nerede farklılaşmaktadırlar? İştahlarının doyurulmazlığı açısından, akıldan yoksun hayvanlardan farklı bir yanları var mıdır? Üstelik hayvanlar kendilerine tatmin sağlayan şeylerle yetinmeyi bilirler. Çünkü toprağa altın gömen hiçbir aslan görülmemiştir. Tamahkârlığından ötürü dövüşen bir boğa var mıdır? Hangi panter tatmin edilmesi olanaksız arzulara sahip olmuştur? Yaban domuzu su içer, ama ancak susadığı zaman; avını mideye indiren kurt, gerekenden daha fazla gıda edinmenin peşine düşmez[53] ama insan, günler ve geceler boyunca şölenlerde tıkınmaktan kendini alıkoyamaz. Mevsimlerin kurallı düzeni, akıldan yoksun hayvanların cinsel arzularına gem vurur; ama insan şehvet sineği tarafından sürekli sokulmaktadır. Öyleyse Hippokrates, arzularının karşısına bir engel çıktığı –ne mutlu ki çıkmış– bahanesiyle aşk acısına düşen kişiye gülmeyecek miyim? Ve bundan da öte, uçurumlar veya deniz çukurları boyunca maceraya atılan cesur kişinin karşısında alaycılığımı tutacak mıyım? Fazlasıyla ağır bir şekilde donatılmış bir gemiyi denize indirdikten sonra, dalgaları onu yüküyle birlikte yutmakla suçlayan biriyle dalga geçmeyecek miyim? Ben kendi hesabıma, yeteri kadar güldüğümü sanmıyorum ve onların canını gerçekten yakacak bir şey bulmayı isterim: ne herhangi bir tıbbın iyileştirebileceği, ne bir Peon'un ilaç yapabileceği bir

---

[52] Demokritos'un B 219 numaralı parçasına bakınız: "Eğer zenginlik arzusu doygunluk sınırları içinde tutulmazsa, aşırı yoksulluktan bile daha çekilmez bir şeydir, çünkü arzular ne kadar fazlalaşırsa, ihtiyaçlar da o kadar artar."

[53] B 198 numaralı parçaya bkz.: "Bir ihtiyaç duyan hayvan neye ihtiyacı olduğunu bilir; bir ihtiyaç duyan insan bunu bilmez."

illet. İnsanları tedavi etmesi karşılığında aldığı teşekkürlerden şaşkına dönen ecdadın Asklepios'un dersinin üzerinde derin düşün.[54] Deliliğin nedenini hayvanları öldürerek ve parçalayarak arayan benim de yanlış yolda olduğumu görmüyor musun? Bu nedeni bizzat insanda aramak gerekirdi. Dünyanın da insanlığa karşı düşmanlıkla dolu olduğunu ve onun karşısına sonsuz sayıda belâ çıkardığını görmüyor musun?[55] İnsan ta doğumundan itibaren, bütünü itibariyle hastalıktan başka bir şey değildir: süt çocuğuyken hiçbir işe yaramaz ve kendine yardım edilmesi için yalvarır; büyüme aşamasında, öğretmenlerinin yönetimi altında kendini beğenmiş ve sağduyudan yoksun hale gelmektedir; olgunluk çağında kendini bir şey sanan bir küstahtır; ayağı bir çukurdayken ise, acınacak bir haldedir ve kendi akılsızlığının ektiği belâların meyvelerini devşirmektedir. İşte tıpkı annesinin saf olmayan kanından çıktığı halindedir. Ölçüsüz bir kızgınlıkla dopdolu olan öfkesi burnunda kişiler, işte bu nedenden ötürü mutsuzluk ve kavga içinde yaşarlar; diğer bazıları hayatlarını yozlaşma ve zina içinde; daha başkaları sarhoşluk içinde geçirirler. Bazı insanlar başkalarının iyiliğine haset ederler, diğerleri de kendilerine ait şeylerden mahrum kalırlar. Ah evlerin içlerinde neler olup bittiğini görmeye ve gözlemeye bir gücüm olsaydı! Bu durumda, bazılarını yemek yerken, başkalarını kusarken veya zehir imal ederken veya fesat tezgâhlarken veya hesap yaparken veya sevinirken veya yakınırken veya dostlarına yönelik ithamlar kaleme alırken veyahut da sağduyudan yoksun hayaller içinde kaybolurken görürdük. Ve daha da derinlere ini-

---

[54] Asklepios ölüleri diriltmeye kalkışarak, böylece düzeni tehlikeye soktuğu için Zeus'un gönderdiği yıldırımlara hedef olmuştur.

[55] *Kosmos* da *misanthropos*'tur [Düzenli evren de insansevmez]. Taşlama biçimindeki bu akıl yürütme, dünyayla derin bir uyum içinde olanın Hippokrates değil de, Demokritos olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

lirse, her ne olursa olsunlar, ruhlarını gizleyenlerin eylemlerine ulaşırdık: gençler, yaşlılar, isteyenler, reddedenler, sefalet içinde yaşayanlar, gereğinden fazlasına sahip olanlar, açlıktan kıvrananlar, şehvetin içine düşmüşler, pisler, esirler, sefaletleriyle övünenler, çocuk yetiştirenler, boğazlayanlar, gömenler, sahip olduklarını küçümseyenler, zenginlik hayallerinin peşinden koşanlar, tatminsizler, katiller, dayak yiyenler, etrafını hor görenler, ün kazanma tutkusuna av olanlar; atlara veya insanlara veya köpeklere veya taşlara veya ağaçlara veya demire veya resimlere düşkün olanlar; elçilik görevinde olanlar veya rahiplik yapanlar; kafalarında taç taşıyanlar, ölüme mahkûm edilenler. Bunların hepsi de, kimi deniz savaşlarının, kimi askerlik hizmetinin veya kır hayatının veya deniz ticaretinin veya agoranın veya meclis toplantısının veya tiyatronun veya inzivanın cazibesine kapılarak, her biri başka bir yöne doğru koşmaktadır. Bunların bazıları zevkü sefa, gevşeklik ve ölçüsüzlüğe; diğerleri de tembellik ve kayıtsızlığa doğru sürüklenmektedirler. Böylece, bu kadar çok iğrenç ve sefil ruh karşısında, onların ölçüsüzlükleriyle alay etmemek nasıl mümkün olacaktır? Öyle olduğuna inanmam için bütün nedenlerin var olduğu üzere, senin tıbbın da onların hoşuna gitmez; bu ölçüsüzler her şeye surat asarlar ve bilgeliği bir delilik olarak görürler. Zaten senin bilimin, bu konuda açık bir kuşku duyduğum üzere, geniş ölçekli bir kadir kıymet bilmezlik ile hasede toslamaya mahkûmdur. Hastalar daha iyileşir iyileşmez, kurtuluşlarını tanrılara veya talihe atfederler. Çoğu bu konuda doğayı yüceltir ve kendilerini asıl kurtarandan nefret eder (onlara bir şeyler borçlu oldukları düşüncesi karşısında da irkilirler!). Çoğunun hiçbir somut kavrayışı olmadığı için, kendilerine en yararlı olacakları mahkûm ederler. Oy hakkı, en az sağduyuya sahip insanların elindedir. Ve tıpkı hastaların borçlarını kabul etmeyi istemedikleri gibi, meslektaşları da

aralarında biri lehine tanıklık etmeyi reddederler, çünkü haset onları bunu yapmaktan alıkoyar. Burada andığım zırvalıkların hepsinin deneyini sen kendin de yaptın. İyi biliyorum ki, çoğu zaman kötü muamelelere göğüs germek zorunda kaldın ve seni başkalarını kınamaya yönelten nedenlerin arasında ne para, ne de kıskançlık yer almaktaydı. Tam hakikati kimse bilmiyor, kimse ona tanıklık etmiyor." Bunları söylerken bana gülümsüyordu. Damagetes, o bana bir tanrıymış gibi gözüküyordu ve daha önceki görüntüsü aklımdan çıkıyordu. "Ünlü Demokritos" dedim, "Kos'a dönerken çok değerli konukseverlik armağanları götüreceğim; çünkü bilgeliğinle içimi çok büyük bir hayranlıkla doldurdun; evime geri dönerken, senin insan doğasının hakikatini katettiğini ve keşfettiğini ilân edeceğim. Sen bana düşüncemi tedavi etme olanağını sağladın. Artık gidiyorum, çünkü zaman kısıtlı, aynı zamanda bedeni ihtiyaçlar da bunu gerektiriyor; ama yarın ve sonraki günler gene buluşuruz." Bunları söyledikten sonra kalktım; beni izlemeye hazırlandı ve kitaplarını, nereden çıktığını bilmediğim yeni gelen birine verdi. Bunun üzerine adımlarımı hızlandırdım ve beni tepede bekleyen safkan Abderalılara döndüm. Onlara "Dostlar" dedim, "beni yurdunuza elçi olarak davet ettiğiniz için size çok şey borçluyum; çünkü bilgeler bilgesi, insanları yola getirecek tek kişi olan Demokritos'u gördüm." İşte Damagetes, sana büyük bir zevkle Demokritos'a ilişkin olarak söylemek istediklerim. Sağlıcakla kal.

Mini Sözlük

Metinde (*) işaretli kelimelere ait bu 'Mini Sözlük', Türkçeye çeviren tarafından düzenlenmiştir.

Hippokrates: M.Ö. 460'lar civarında Kos (İstanköy) adasında doğdu. M.Ö. 377 civarında Teselya'da Larissa'da öldü. Babası büyük bir olasılıkla Asklepios tapınısı rahiplerindendi. Eğitimini Demokritos ve Gorgias'la birlikte yaptı. Tüm Yunan ve Küçük Asya'yı dolaştı, sonunda Kos'a yerleşti. Klinik gözlemi başlatan kişidir. Tedavide basit yöntemlere öncelik vermiştir. Hastanın doğasını harekete geçirmeyi yeğlemiştir. *Corpus Hyppocratum,* hepsi Hippokrates tarafından yazılmayan, ama aynı okula mensup incelemelerin biraraya getirildiği derlemedir.

Aristoteles: M.Ö. 384 civarında Stagiros'ta (bugünkü Makedonya'da Stavro) doğdu. M.Ö. 322'de Euripos (Eğriboz) adasındaki Khalkis'te öldü. Eski Yunan'ın, Platon'la birlikte en ünlü iki filozofundan biridir. Makedonyalı İskender'in hocalığını yaptı ve ünlü Lykeion'u kurarak ders verdi.

Demokritos: Trakya'daki Abdera kentinde M.Ö. 460'lar civarında doğdu, aynı yerde M.Ö. 370'lerde öldü. Hayatı hakkında pek fazla bilgi yoktur, ama çok yolculuk yapmışa benzemektedir. Leukippos'un atomist teorisini geliştirmiş ve açık hale getirmiştir. Bu teori, evrenin açıklanmasında tanrıları dışta bırakan ilk gerçek maddeci görüşü dile

getirmektedir. Demokritos'a göre, renk, koku gibi duyulan nitelikler özneldir ve şeylerin gerçek ilkesi boşluk ve atomlardır.

Abdera: M.Ö. 656 civarında Klazomenos kenti tarafından Trakya'nın Ege kıyısında kurulmuş Yunan *polis*'i. Demokritos ve Protagoras gibi ünlü yurttaşları vardır. Halkı aptallığıyla ünlüdür.

Damagetes: Hippokrates'in Rodoslu dostu.

Horatius (Quintus Horatius Flaccus): M.Ö. 65 - M.S. 8 yılları arasında yaşamış Latin şairi.

Seneca (Lucius Anneaus Seneca): M.Ö. 4'te Kordoba'da doğdu, M.S. 65'te Roma'da öldü. Romalı siyasetçi, yazar ve düşünür.

Juvenalis (Decimus Jurnius Juvenalis): Kampanya ilinin Aqunum kentinde 55 yılında doğmuş, aynı kentte 140'ta ölmüştür. Latin hiciv şairi.

Herakleitos: M.Ö. 576 civarında Ephesos'ta doğdu, M.Ö. 480 civarında aynı kentte öldü. İyonya okulundan filozof. İnsansevmezliğiyle ünlüdür. İnzivada tek başına yaşamıştır. Düşüncesinin esrarlı niteliğinden ötürü kendisine "Karanlık" lâkabı takılmıştır.

Timon: Lâkabı insansevmez. M.Ö. V. yüzyılda Atina'da yaşamıştır. Kendinin ve kentinin uğradığı felâketlerden ötürü insanlığa karşı derin bir nefret duymuş ve giderek insansevmezliğin timsali sayılır olmuştur.

Diogenes: M.Ö. 413-327 civarında Sinop'ta yaşamış kinik filozof. Her türlü dünya nimetini reddeden bir görüş geliştirmiştir.

Diogenes Laertios: III. yüzyılın başında Kilikya'da Laerte'de yaşamıştır. *Ünlü Filozoflar* adıyla tanınan 10 ciltlik eseri, ilk Yunan felsefe tarihidir.

Menippos: M.Ö. IV. ile III. yüzyıllar arasında yaşamış, kinik okuldan filozof. Hicivleriyle ünlüdür.

Sokrates: M.Ö. 470-399 civarında Atina'da yaşamıştır. Düşünceleri Platon'un diyalogları aracılığıyla bilinmektedir. İnsan aklına inancıyla tanınmaktadır.

***İyonya* (İonia):** Küçük Asya'nın Foça (Phokaeia) ile Miletos arasındaki bölümü. 12 İon şehri şunlardır: Miletos, Ephesos, Phokaeia, Klazomenos, Kolophon, Priene, Teos, Khios (Sakız), Samos, Erythreai, Myontes, Lebedos.

Asklepios: Yunan mitolojisinde tıp tanrısı. Apollon ile su perisi (nympha) Koronis'in oğlu. Babası tarafından kentauros Khiron'a emanet edilmiş, ondan tıp öğrenmiştir. Kızlarından Hygia sağlık tanrıçasıdır.

Abderos: Abdera'nın adına kurulduğu kişi.

Philopoimen: M.Ö. 252 civarında Megalopolis'te doğdu, M.Ö. 183 civarında Messina'da öldü. Ünlü bir asker.

Dionusios: Hippokrates'in dostlarından.

Halikarnassos: Bugünkü Bodrum.

Agora: Eski Yunan polis'lerinde meydan.

Leukippos: Yaklaşık M.Ö. 460-370 arasında yaşamıştır. Atomist teorinin kurucusu.

Theophrastos: M.Ö. 372 civarında Lesbos (Midilli) adasında doğdu, M.Ö. 287 civarında Atina'da öldü. Önce Platon'un, sonra Aristoteles'in öğrencisi oldu. Asıl adı Tyrtanos'tur. Aristoteles ona tanrısal hatip anlamına gelen Theophrastos adını vermiştir. En ünlü eseri *Karakterler*'dir.

Elea Felsefe Okulu: Melissos, Parmenides, Ksenophanes, Zenon gibi filozofların oluşturduğu okul.

Galenos: 131'e doğru Bergama'da doğdu, 201'e doğru Bergama veya Roma'da öldü. Ünlü Yunanlı hekim. Hayvanları parçalayarak, anatomi alanında önemli keşifler yapmıştır.

Kaynakça

Fransızca çeviriler:

Lettre d'Hippocrate sur la folie de Démocrite, çev. Tardy, Paris, 1530.

La cause morale du ris de Démocrite, çev. M. J. Guichard, in Laurent Joubert, *Traité du ris,* Paris, 1579.

La Conférence et entrevue d'Hippocrate et de Démocrite, çev. ve şerheden de M. Bompart, Paris, 1632.

Lettre d'Hypocrate à Damagète, çev. E. Lubin, Kolonya (Köln), 1700.

Lettres d'Hippocrate, sur la prétendue folie de Démocrite, çev. Parfait, Paris, 1730.

Lettre d'Hippocrate a Damagète, Yunancadan çev. E. Pariset, Paris, 1825.

Lettres, Décret et Harangues, Hippokrates, Bütün Eserleri, c. IX, metinleri derl. ve çev., E. Littré, Paris, Baillière et fils, 1861.

Çağdaş inceleme ve yorumlar:

A. Buck, "Democritus ridens et Heraclitus flens", *Wort und Text, Festschrift für Fritz Schalk,* yay. H. Sckommodau, Frankfurt, 1963.

J. G. Cabanis, *Rapports du physique et du moral de l'homme,* Paris, Baillière, Yeni Yay., 1824.

H. Diels, "Hippokratische Forschungen V", *Hermes,* 53, 1918.

H. Flashar, *Melancholie und Melancholiker in den medizinischen Theorien der Antike,* Berlin, 1966.

D. Gourevitch, *Le triangle hippocratique dans le monde gréco-romain. Le malade, sa maladie et son médecin,* Ecole Française de Rome, 1984.

J. Jehasse, "Démocrite et la renaissance de la critique", *Etudes seiziémistes offertes à V. L. Saulnier,* Cenevre, Droz, 1980.

R. Klibansky, E. Panofsky, F. Saxl, *Saturn and Melancholy,* Londra, Nelson, 1964.

J. C. Lavater, *Physiognomische Fragmente im Verhältnis zur bildenden Kunst,* yeni bas., Berlin, 1915.

J. Moreau de Tours, *La Psychologie morbide dans ses rapports avec la philosophie de l'histoire, ou de l'influence des névropathies sur dynamisme intellectuel,* Paris, 1859.

R. Philippson, *Verfasser und Abfassungszeit der sogenennten Hippokratesbriefe, in Rheinisches Museum,* 1928.

J. Pigeaud, *La Maladie de l'âme. Etude sur la relation de l'âme et du corps dans la tradition médico-philosophique antique,* Paris, Belles-Lettres, 1981.

—— *Folie et cures de la folie chez le médecins de l'Antiquite gréco-romaine. La manie,* Paris, Belles-Lettres, 1987.

—— *Traduction, présentation, annotation du Problème XXX d'Aristote, L'Homme de génie et la mélancolie,* Marseille-Paris, Rivages, 1988.

—— "Prolégomènes à une histoire de la mélancolie", in *Histoire Economie et Société,* 1984.

—— M. Pohlenz, "Zu den Hippokratischen Briefen", in *Hermes,* 53, 1918.

—— J. Starobinski, *Histoire du traitement de la mélancolie des origines à 1900,* Bâle, Acta Psychosomatica, 1960.

—— "Démocrite parle", *Le Débat,* 29, Mart 1984.

GÜLMEYE VE DELİLİĞE DAİR

HİPPOKRATES

Gülmeye ve Deliliğe Dair, "ciddiyet" ile "akıl"ın hüküm sürdüğü bir çağda yaşayan biz çağcıllar için söyleyecek sözü olan bir kitap. "Gülme" ile "delilik"i toplumun huzuru (!) adına dışlayan çağımızın ruhuna inat, "bilgeliğin taşıyıcısı olan gülüşü" yanımızdan eksik etmememizi öğütlüyor bizlere. İnsanlığı yadsıyıp sessizliğin içine sığınmış insanları "deli" diye yaftalamamamız gerektiğini anımsatıyor. Sözün özü, bilgeliğin kahkahasından süzülen "felsefece gülüş"ü düşünsel arınmanın olmazsa olmazı olarak öneren, kültürel hayal gücümüzü kışkırtmanın yolunun Demokritos'un şen şakraklığından geçtiğini savunan küçük bir "gülüş ve unutuş kitabı" elinizdeki.

"Bu mektuplar, ne episteme'nin (bilgi) ne de doksa'nın (kanı) deliliğin gerçeğini bildiklerini göstererek, logos'un (akıl, söz) çıldırdığı bir kuşkuculuk uçurumu açmaktadırlar."

ISBN: 978-9944-732-10-9

ayraç